

КАТЕДРАТА ПО БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ ПРЕЗ ПЪРВОТО СТОЛЕТИЕ НА УНИВЕРСИТЕТА (1888--1988)

ВЕЛИЧКО ГЕОРГИЕВ

Стогодишнината на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е добър повод да се направи опит за научно пресъздаване не само на неговата едновековна история, но и да се хвърли, макар и бегъл, поглед върху развитието на отделни негови съставки, на организацията и развитието на преподаването на отделни научни дисциплини. Един такъв поглед би позволил да се проследи и прецени и пътят, изминат от катедрата, която е осигурявала обучението по отечествена, българска история. Това е целта на следващите страници.

* * *

Още при откриването на Висшия педагогически курс на 1 октомври 1888 г. е определено в него да се преподава като един от учебните предмети Българска история. Тогавашната представа за неговото съдържание е твърде ограничена и бедна. Смята се, че неговата същност трябва да бъде заселването на Балканския полуостров от славяните. Но поради липса на преподавател това не се осъществява веднага. Като подходящ лектор ръководството на Висшето училище поканва от Министерството на народното просвещение Васил Димитров Стоянов, който имал вече научни публикации по средновековна българска история. Но министерството не решава положително този въпрос.

От втората учебна година (1889/1890) времетраенето на обучението във Висшето училище е решено да бъде тригодишно. В учебния план на Историко-филологическия отдел се предвижда между общите учебни предмети, които трябва да се слушат от студентите в двете групи на отдела (филология и история), да има и учебен предмет българска история. Първостроителите на Университета си дават сметка за огромното значение на обучението по българска история в подготовката на българската интелигенция с хуманитарен профил.

Първият преподавател по история във Висшето училище е Димитър Азура, който от 1894 г. става професор по всеобща история. През март 1889 г. е назначен и проф. Михаил Драгоманов. Понеже на тези двама преподаватели е тежко да се справят с големите си задължения, през учебната 1892/1893 г. ръководството на Висшето училище настоява пред Министерството на народното просвещение да се назначи в тяхна помощ преподавател по българска история.

От 1894 г. обучението във Висшето училище от тригодишно става четиригодишно, а съществуващите отдели се превръщат във факултети. В Историко-филологическия отдел (факултет) се предвижда да се изучава и българска история. Всеки студент е задължен да изучава някоя епоха както от всеобщата, така и от българската история, да се запознае с изворите и литературата и да участва в семинарите.

Първият преподавател по българска история във Висшето училище е Васил Н. Златарски. От 1 октомври 1895 г. той става извънреден преподавател по българска история, на 1 септември 1897 г. става извънреден доцент, от 1 януари 1905 г. - извънреден професор.

През 1900 г. започва да се обсъжда по-нататъшното развитие на структурата на Висшето училище с цел да се превърне то в университет. В изработения тогава законопроект се предвижда в Историко-филологическия факултет да се обособят няколко катедри по история. Този проект става закон на 22 януари 1904 г. С него Висшето училище се превръща в университет „Братя Евлогий и Христо Георгиеви от Карлово“ с четиригодишен срок на обучение и с три факултета: Историко-филологически (ИФФ), Физико-математически и Юридически с разгърната катедрена система. В ИФФ се създават три катедри по история: история и археология на класическите и източните народи, средна и нова история и катедра по българска история и история на балканските народи изобщо. За тази, последната катедра е назначен да отговаря В. Н. Златарски. Като редовен професор от 1 януари 1906 г. той става първия редовен титуляр на катедрата по българска история.

Така към първия български университет се създава първия и дълго време единствен държавен център за преподаване и за изучаване на българска история с много осъдени и ограничени материални и кадрови възможности.

От постъпването си като преподавател във Висшето училище В. Н. Златарски упорито и системно четири десетилетия работи върху проблеми на българската средновековна история и постепенно оформя общ, макар и с много бели полета, курс по история на българите до падането им под турско владичество в края на XIV в., а също и през началните векове на робството до XVII в., т.е. върху цялата средновековна българска история. Четенията на тази материя се осъществяват на части като отделни лекционни курсове през различните учебни години и учебни полугодия (семестри). През зимния

семестър на 1904/1905 учебна година В. Златарски чете лекции върху История на българите от началото до десети век, през летния семестър - България през X-XII в.; през зимното полугодие на следващата учебна година - България през XI-XII в., а през лятното - България през XII-XV в. и т.н. Тези лекционни курсове са с по три часа седмичен хорариум.

Четенията на лекции по българска история са прекъснати за кратко по време на затварянето на Университета през 1907/1908 г. поради станалите студентски въстания против княз Фердинанд. Тогава заедно с останалите и проф. В. Златарски е отстранен от Университета, за да се върне в началото на 1908 г. и продължи по-нататъшната си преподавателска работа.

Четенията на лекции по българска история от В. Златарски са придружени с четене и тълкуване на старобългарски паметници, провеждани в по-малък хорариум (от 1 до 2 часа за различните семестри) и водени от самия титуляр на курса. Защото катедрата по българска история дълго време се представлява само от един професор.

Освен общия лекционен курс по средновековна българска история проф. В. Златарски от 1905 г. започва да чете и някои специализирани (тематични) курсове. Например през зимното полугодие на учебната 1905/1906 г. той чете лекции с общо обединяващо заглавие „Учението на богомилите“ с два часа седмичен хорариум.

Проф. В. Златарски поставя началото на специализиран курс и по Българска историография, който започва да чете от 1909 г. с три часа седмичен хорариум в едно полугодие. Тези четения се осъществяват периодично и представляват преглед на проучванията по българска история до XIX в. Без да са системни, тези прегледи не са и строго научни.

Още от ранните години четенето на курсове по българска история се извършва успоредно с лекционни курсове по история на един от балканските народи: история на Сърбия, история на Румъния или история на Турция с оглед на турското владичество над българите, а също и на целия Балкански полуостров. И тези четения се осъществяват дълго време пак от В. Златарски. Техният хорариум е два часа седмично само в едно полугодие. При това уредено е студентите да са задължени да слушат лекции само върху историята на една от споменатите по-горе страни. Това са кратки курсове по основни проблеми от политическата и дипломатическата средновековна история на съседните на България държави (без Гърция).

Пак В. Златарски полага основите на четения върху история на българите под турско владичество през XV-XVII в.

Четенията, особено по средновековна българска история, които В. Златарски осъществява, са най-тясно свързани с неговите научни занимания. През четирите десетилетия като преподавател в Университета той упорито, системно и с любов изучава огромно по

количество, с широк хронологически обхват и с голямо тематично разнообразие въпроси главно от средновековната българска история. Върху тази проблематика той публикува десетки студии и още повече статии по изключително много и с голяма важност моменти и страни от политическата история на българите през средновековието. Венец на внушителната му изследователска работа в това отношение е монументалният труд „История на българската държава през средните векове“ в три огромни тома, легнал в основата на българската медиевистика. Ударението в тях е поставено върху политическата история на Първата българска държава, като същевременно е отбелязан напредък и в изучаването на политическата история на Втората българска държава. Животът му обаче се оказва кратък, за да изпълни докрай своите благородни намерения. Покрай това В. Златарски пише също така многобройни студии и статии по въпроси на българската народност, на ролята на славянството в световната история и много, много други.

В. Златарски проучва въпроси и от историята на българите през късното средновековие, което ще рече по въпроси от историята на българския народ през началните векове на турското иго. Между изследванията, посветени на тази епоха, са тези за историята на Паисий Хилендарски, за Царственика на Христати Павлович, за политическата роля на Софроний Врачански през Руско-турската война от 1806--1812 г., за българските въстания и опити за въстания до средата на XIX в. и др.

От издирените от него и използвани в научните трудове извори В. Златарски една част публикува, като например посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис и др.

Освен това В. Златарски издава свои лекции, които чете на студентите, за да ги улесни и подпомогне при усвояване на преподавания от него материал. През 1902 г. са отпечатани неговите лекции по българска история, през 1921 г. - лекциите му по нова политическа и социална история на България и Балканския полуостров и т.н.

Така В. Златарски оформя не само общия курс по история на българите до XVII в.; но както е добре известно, става един от най-заслужилите изследвачи на средновековната българска история. Той поставя началото на лекционни курсове по българска историография, по изучаването на извори за българската история. Изобщо изиграва основополагаща роля за поставяне изучаването и преподаването на българската история в Университета на действително университетско равнище.

Напредването в изучаването на основни моменти от средновековната българска история, обществените потребности и други обстоятелства помагат да се продължи изучаването на българската история за времето на турското владичество, а и след това. Времето в обществените потребности налагат да се разширяват хро-

нологическите рамки на преподаването на отечествената история. Затова на 1 юли 1911 г. е обявен конкурс за редовен доцент по българска история. Поради липса на подготвен кандидат конкурсът завършва без успех. Вниманието обаче е спряно върху показали добри качества възпитаник на Университета Никола Милев. През 1910--1911 г. ръководството на Университета го изпраща на специализация по история във Виена. Получил солидна за времето си подготовка в чужбина, на 1 октомври 1915 г. Н. Милев постъпва в катедрата като редовен доцент по история на България и балканските народи. През 1917 г. обаче до края на Първата световна война той е командирован на дипломатическа работа в Швейцария.

Н. Милев чете няколко лекционни курса върху историята на българите и на останалите балкански народи под турско владичество от XVI в. насетне. Те са: Турция през XVII в. с два часа седмично в едно полугодие на учебната 1918/1919 г.; Балканските държави в ново време; Чужди пътешественици в Европейска Турция през XIX в.; Балканският полуостров от идването на турците до падането на Цариград; Възкръсването на новите християнски държави на Балканите; Големите войни между Турция и Европа (1597-1619); Кърджалийските времена - през 1918/1920 учебна година; Русия и балканските християни от турското завоевание до Кримската война; Освобождението на България (1876--1879) през учебната 1920/1921 г.; Източният въпрос през XVIII-XIX в.; Политически движения в България след турското завоевание - през учебната 1921/1922 г. Всички тези курсове представляват отделни тематични четения върху проблеми от политическата история на балканските народи през турското владичество.

И Н. Милев се опитва да свърже тясно научноизследователската с учебно-преподавателската си дейност. Той доразширява запознаването на студентите с писмени извори за българската история по време на турското владичество: чужди пътешественици в Европейска Турция, чужди свидетелства за историята на българските земи, автобиографията на Софроний Врачански, исторически паметници от XV--XVI в.

Научните занимания на Н. Милев са съсредоточени върху проучването на католическата пропаганда в българските земи през вековете на турското иго, на което посвещава една своя книга. Той започва изучаването на състоянието на Турция в края на XVIII в. Пише за факторите на Българското възраждане и т.н. Изобщо върви по обещаващ добри плодове преподавателски и научноизследователски път, ако не се отклонява от него.

И още някои допълнителни неща са свързани с пребиваването на Н. Милев в катедрата: неговите тесни връзки с политическата власт, с националноосвободителното движение на българите от Македония, с дипломацията на България в края на Първата световна война и с активното му участие в предните редици на борбата на буржоазията

срещу управлението на БЗНС и комунистическото движение в началото на двайсетте години. Впрочем от 1 октомври 1923 г. Н. Милев напуска Университета, за да се посвети изцяло на политическа дейност като един от идеолозите на т. нар. деветоюнски режим и в началото на 1925 г. става жертва на кипящите политически борби.

С внесенията от правителството на БЗНС промени в Закона за народното просвещение през юли 1921 г. се създава катедра по История на източните народи (Византия, Турция, балканските народи, Магжарско, Полша, Русия). В нея се включват четенията по история на балканските народи, осъществявани дотогава от катедрата по история на България и балканските народи. Занапред последната остава хомогенна с название катедра по българска история. Ръководител на катедрата продължава да бъде В. Златарски.

На 3 юни 1920 г. редовен доцент в катедрата става Петър Ников, който от 1 август 1923 г. става извънреден професор. П. Ников започва преподавателската си работа с лекции върху история на Византия (1920--1923 г.) по три часа седмично в едно полугодие и с четене и коментиране на български исторически паметници. От 1922/1923 учебна година той чете специализиран курс Българи и унгарци през средните векове, после - Културата на старите българи, а след напускането на катедрата от Н. Милев поема четенията върху история на българите под турско владичество.

От началото на учебната 1925/1926 г. П. Ников започва да чете специализиран курс Български църковен въпрос с три часа седмичен хорариум в едно полугодие. През 1929/1930 учебна година този курс става Църковно-национални борби през XIX век - една проблематика, която ангажира трайно научните му интереси. С името на П. Ников е свързан цял етап в проучването и преподаването на историята на Българското възраждане. От 1928 г. той въвежда понятието „Нова история на българите“ чрез лекционния си курс „Нова история на българите. Турско владичество“, а от 1932 г. - „Нова история на България. Турско владичество“ с два часа седмичен хорариум в едно полугодие. Пак той през същата учебна година започва да чете общ курс по българска история (средновековна и нова според представите му) пред студенти неисторици от ИФФ: филолози, педагози, философи, географи. Това става практика, която продължава до ден днешен. Общ курс по българска история П. Ников чете и в открития през 1924 г. Богословски факултет.

Едновременно с това П. Ников води практически занимания със студентите, по време на които се четат и тълкуват извори върху средновековната и възрожденската ни история. С това той продължава да утвърждава започнатото от В. Златарски дело по оформянето на изворознанието на българската история като учебен предмет в специалност история на Университета.

През 1927 г. П. Ников започва курс по развитие на българската историография с един час седмичен хорариум в едно полугодие, но той още на следната година отпада от преподавателските му занимания.

На 15 декември 1935 г. почива основателят и дългогодишен титуляр на катедрата В. Златарски. На 6 юли 1936 г. го замества Петър П. Ников. Като ръководител на катедрата той поема и четенията на В. Златарски по история на българския народ с три часа седмичен хорариум.

Тясно свързаното с преподавателската работа научно творчество на П. Ников съдържа изследвания из областта на средновековната българска история, началните векове на турското владичество в българските земи и съдбата на българите, историята на Българското възраждане. Повечето от изследванията, посветени на средновековната българска история, са върху проблеми от политическата история на Втората българска държава и в известен смисъл продължават изучаването на непроучени от В. Златарски въпроси от тази проблематика. Между тях е монографията за българо-унгарските отношения през втората половина на XIII в., студиите за татаро-българските отношения, за историята на Вигинското царство, за българската дипломация от началото на XII в. и др. Макар и в по-малко на брой свои трудове, П. Ников разработва и въпроси от политическата история на Първата българска държава, като този за кавхан Исбул и др.

Втора група изследвания на П. Ников изясняват важни моменти от положението на българския народ през първите векове на турското иго, някои демографски промени в българските земи, посветени са на насилственото помохамеданчване на българите от поробителите, на съпротивата и въобще на борбата на българите против османските угнетатели и на други въпроси.

Трета група изследвания на П. Ников имат за обект изучаването на историята на Българското възраждане и специално на борбите на българите за самостоятелна християнска църква. Най-високото му постижение в тази област представлява книгата „Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения“, издадена през 1930 г.

П. Ников полага усилия за издирване и обнародване на огромно количество извори, свързани преди всичко с историята на Българското възраждане. Той издава сборник от документи за Възраждането във Варна и Варненско, два тома документи из Виенски архиви за историята на българския народ в края на турското иго и др.

Заедно с В. Златарски и др. П. Ников урежда някои изиграла важна роля за развитието на българската историческа наука издания, като Българска историческа библиотека.

Въпреки че на преподаването и изучаването на българска история в Университета още от основаването му се гледа сериозно, до 1944 г.

не се създават необходимите условия и не се полагат достатъчно грижи за подготовката на повече млади специалисти. В продължение на четири десетилетия най-големият състав на катедрата по българска история съвпада за кратко време с управлението на БЗНС (1920--1923 г.). Въпросът за привличането на нов преподавател в катедрата се поставя едва след убийството на Н. Милев през февруари 1925 г. Тогава се предвижда през 1926 г. да бъде обявен конкурс за асистент по българска история на освободеното от него и незаето дотогава място. По много, главно стоящи вън от Университета, причини този въпрос се решава положително едва след десет години.

След смъртта на В. Златарски заместилният го П. Ников привлича като асистент на освободеното от него място специализирания по медиевистика в Рим Иван Дуичев. Той е назначен за асистент по българска история на 11 март 1936 г. за срок от три години.

Тъй като преподавателските задачи на катедрата се увеличават и за да се осигурят кадрово преподаванията по средновековна и нова българска история, през 1937 г. Академичният съвет решава да бъде създадена втора катедра по българска история. Предвижда се едната катедра да бъде по средновековна българска история, а другата - по нова българска история.

Но в процеса на подготовката за създаване на втора катедра по българска история на 15 ноември 1938 г. почива П. Ников. В катедрата остава само един асистент - Ив. Дуичев, и няма кой да чете каквито и да са лекции, особено по нова българска история. Катедрата изпада в дълбока криза. В дълбока криза изпадат изобщо преподаванията по отечествена история в Университета, и то в момент, когато изследванията по българска история, въоръжаването със знания за българската история на специалисти историци е особено необходимо. Този момент е отбелязан по следния начин в доклада на ректора на Университета за 1937/38 учебна година: „Сега например по българска история в Историко-филологическия факултет няма нито един преподавател, след като имаме нещастие то да изгубим в едно кратко време двама предани и трудолюбиви ратници в разработването на нашата родна история, скъпите покойници, професорите Васил Златарски и Петър Ников. Нашият университет е единствен може би в света, в който не се преподава и изучава историята на собствения народ. Трите важни периода в нашата история: византийският, на турското владичество и на Възраждането, са останали без всякакви представители (Год. СУ, 1937--1938, С., 1939, Официален отчет, с.78).

До това положение докарва преподаванията по българска история в Университета недалновидната политика на българските правителства, особено след деветоюнския преврат от 1923 г., а също и на ръководствата на Университета, а и на катедрата по българска история.

За излизане от това положение се изоставя решението за две

катедри и се предприемат някои не съвсем ефикасни мерки за укрепване на съществуващата катедра. На 28 декември 1938 г. титулярът на катедрата по История на източните народи проф. П. Мутафчиев е натоварен с временно ръководство на обводнялата катедра по българска история. Същевременно се обявява конкурс за редовен доцент по българска история, като изтеклият тригодишен срок на работа на асистента Ив. Дуйчев се продължава с още три години. На 8 май 1940 г. Ив. Дуйчев е избран за редовен доцент по българска история. Като такъв и единствен член на катедрата той става неин ръководител до началото на 1945 г., а подир смъртта на П. Мутафчиев през май 1943 г. - и на тази по история на Източна Европа.

От летния семестър на учебната 1939--1940 г. П. Мутафчиев започва четенето на лекционен курс История на българите до края на VIII в., като Ив. Дуйчев му става асистент.

До смъртта си през 1943 г. П. Мутафчиев чете няколко курса лекции по средновековна българска история: История на българите до покръстването и Българска история през XI--XII в. (през учебната 1939/1940 г.); България под византийска власт XI--XII в. (през учебната 1940/1941 г.); Епохата на Самуил и на византийското господство в България (през учебната 1941/1942 г.); Началото на Второто българско царство; и през следващата, последна за него учебна година - Началото на Второто българско царство и друг - Епохата на последните Асеневци и на татарското господство в България.

Като ръководител - съвместител на катедрата по българска история и същевременно преподавател и по българска история, П. Мутафчиев посвещава свои трудове на средновековната история на Добруджа, на историята на Софийската митрополия през XVII в. и др. Всички те представляват продължение на дотогавашната плодотворна научноизследователска дейност на този университетски учен, характеризиращи го като един от видните представители на българската-историческа наука.

За подпомагане на студентите в изучаването на българската история през 1938 г. са отпечатани лекции на П. Мутафчиев под наслов „Кратка история на българския народ“, а през 1941 г., доразвити, те са преиздадени като записки по история на българския народ. Тези публикации лягат в основата на издания през 1943 г. двутомен труд „История на българския народ“ - темпераментно изложение на средновековната българска история, направено въз основа на дотогавашните постижения на науката и съдържащо остаряла от сегашна гледна точка философия на историята. Носещ както положителните страни, така и недостатъците на тогавашната българска историография, този труд представлява научно събитие за своето време.

След като става доцент, от учебната 1940/1941 г. Ив. Дуйчев започва да чете лекции по: История на Първото българско царство,

Въведение в изучаването на българската история (извори и помагала); през учебната 1942/1943 г. - Кратък курс по историографски опити у нас през Второто българско царство и турското робство и друг - Най-нова българска историография и заедно с това - Българска история през Х--ХІ в. А за учебната 1943/1944 г. Дуйчев обявява четенето на общ курс по История на България през ХІ в.

Равнището на преподаване на средновековна българска история в Университета през годините на Втората световна война значително отстъпва на онова от предишния период. А поради военновременната конюнктура то не е и редовно.

Докато работи в катедрата, Ив. Дуйчев извършва интензивна изследователска дейност по средновековна българска история в няколко направления. Към едното спада издирването и публикуването на извори от архивите на Ватикана, свързани с историята на средновековна България, извори за Софийската католическа архиепископия през ХVІІ в. и др., които придружава със свои анализи. През 1942 г. Ив. Дуйчев публикува преписката на папа Инокентий ІІІ с българите по възприетия, споменат по-горе и научно оправдан начин. А през 1943--1944 г. той издава двутомната изборова сбирка „Из старата българска книжнина. Книжовни и исторически паметници“ съответно за Първото и Второто българско царство, с което покрай другото подчертава изключителното значение на домашните извори за изучаването на родната история.

Наред с това Ив. Дуйчев пише редица трудове върху проблеми от историята на Първата българска държава, като тези за похода на Никифор І в България през 811 г., за Балканския югоизток през първата половина на VI в., оценен високо от специалистите, за правата на българските архиепископи от средата на ХVІ в. върху някои италиански области, за Чипровец и въстанието през 1688 г. и др.

Изобщо Ив. Дуйчев продължава с успех създадената от В. Златарски и П. Ников традиция в изучаването на българската история, като изработва свой собствен почерк на учен - изследовател.

Лекциите по нова българска история (Българско възраждане) след смъртта на Н. Милев и П. Ников се подновяват едва през учебната 1940-1941 г., когато като частен доцент към катедрата по нова и най-нова история Христо Гандев започва да чете лекционен курс Българско възраждане 1800--1850 г. с три часа седмичен хорариум през зимния семестър, а през летния - Образуване на българската националност през ХІХ в; през следващата учебна година - Политическа история на Българското възраждане; през цялата 1942/1943 учебна година - Нова и най-нова българска история; а през 1943/1944 г. - Ранно българско възраждане. Тези преподавателски занимания на Хр. Гандев го подтиква към научното разработване на важни въпроси от историята на Българското възраждане, които той продължава и през следващите три десетилетия. .

Като извънкатегорен преподавател на курсове по българска история Хр. Гандев усилено изучава важни не само за науката проблеми от историята на Българското възраждане, като се опитва да прави това в контекста на балканската и европейската история. Между многото изследвания от този период върху тази проблематика са книгите му „Ранно възраждане (1700--1860)“, издадена през 1939 г., „Фактори на Българското възраждане. 1600--1830 (1943 г.), а ще избързаме да посочим и монографията „Васил Левски. Политически идеи и революционна дейност“ (1946 г.). Тези трудове на Хр. Гандев предизвикват на времето горещи научни спорове, но представляват стъпки към по-дълбокото проникване в историята на Българското възраждане. Пак по това време Хр. Гандев публикува редица изследвания върху търговската обмяна на Европа и българските земи през XVII и началото на XIX в., за идейния разбор на Паисиевата история и др. Същевременно публикува и някои извори за историята на борбите на българите против османското иго.

Пак чрез катедрата по Нова и най-нова история в края на тридесетте години започват да се четат лекции по История на България след Освобождението. Това е свързано с името на частния доцент към тази катедра Иван Панайотов, който от учебната 1935-1936 г. е привлечен да чете курсове от лекции върху историята на източния въпрос, в центъра на който той поставя аспектите, засягащи историята на българския народ. През 1938/1939 учебна година лекционният му курс е История на източния въпрос: Българската криза (1885--1896 г.); през 1941/1942 учебна година той чете за Балканския съюз (1912--1913 г.); на следната година през зимния семестър - История на Третото българско царство от основаването му до Съединението (1879--1885), а през летния - История на Третото българско царство от Съединението до 1896 г., а също - Извори за историята на Третото българско царство; през зимното полугодие на учебната 1943/1944 г. - История на Третото българско царство от помирението с Русия до Балканските войни (1896--1912 г.), както и История на Източния въпрос след Берлинския конгрес. С тях през годините на Втората световна война се слага началото на преподаването на моменти от политическата и дипломатическата история на България от края на XIX и началото на XX в. до войните.

Общо споменатите по-горе лекционни курсове на Ив. Панайотов почиват не само върху резултатите от чужди проучвания, но така също в значителна степен (особено някои от тях) се опират на неговите собствени изследвания. Това са студии и статии, като тези за мястото на България в Източната криза, за опита за съединение на Княжество България и Източна Румелия през 1880 г. и особено книгата „Русия, великите сили и българския въпрос след избора на княз Фердинанд (1888--1896)“, публикувана през 1941 г.

Така хронологическите граници на българската история като

учебна дисциплина в Университета постепенно се разширяват, за да стигнат в края на Втората световна война до 1913 г., без в катедрата да има специалисти по нова и най-нова българска история. И друго е характерно за преподаванията върху българска история тогава: те се осъществяват от три катедри, понеже тази по българска история се състои само от един-единствен доцент.

Кризата, в която изпада катедрата по българска история в края на тридесетте години, фактически продължава и през годините на Втората световна война.

Дотогава методологическата основа на проучването и преподаването на българска история в Университета е позитивизмът, внушително представяван от В. Златарски и П. Ников. В преподаването преобладава традиционната лекционна форма. В лекционните курсове се засягат почти само моменти от политическата история на България с ударение върху средновековната епоха с втори акцент - политико-културна история на българите под турско владичество. Известно внимание обаче се обръща и на практическата работа с извори в семинарни упражнения. Преподавателите не са подпомагани в тяхната работа от никакъв помощен персонал и сами водят семинарните упражнения. Съотношението между лекции и упражнения по българска история варира между четири към едно и три към едно за общите курсове. А специализираните курсове по правило са лекционни и са свързани най-тясно с научните занимания и интереси на съответния преподавател. И още - научноизследователската работа е подчинена на преподавателската, т.е. правят се научни проучвания, за да се обогатява, разширява и разнообразява нейното научно равнище.

На 9 септември 1944 г. се поставя началото на нов етап в развитието на България. Последвалите непосредствено политически промени засягат и Университета. Извършва се известна реорганизация на ИФФ, засягаща катедрите на специалност история. Доцент Хр. Гандев например оглавява катедрата по обща история. Единственият заварен преподавател в катедрата по българска история Ив. Дуйчев е отстранен от Университета по политически причини. Това става в условията на небивала политическа активност във и в Университета, а също и в условията на бурни, невинаги обосновани революционни преобразования във всички области на живота в страната.

Началото на учебната 1944/1945 г. съвпада с началото на тези революционни процеси. Понеже катедра по българска история фактически вече не съществува, организацията на някои четения върху българската история се осъществява само от катедрата по обща история. Заедно с преподаванията по нова обща история Хр. Гандев чете курс лекции Увод в новата българска история по един час седмично, а частният доцент Ив. Панайотов - Третото българско царство: от Съединението до помирението ни с Русия (1885--1896 г.) с три часа

седмичен хорариум и История на Източния въпрос: от Карловацкия мир до Кримската война (1699--1856), два часа седмично. Това въщност представлява продължение на дотогавашните преподавания по нова българска история от тези двама преподаватели.

Но в единствения български университет трябва да се възстанови единствената катедра по българска история. Този процес започва с поканването на редовния доцент по средновековна обща история от Скопския университет Александър Бурмов за преподавателска работа в Софийския университет. На 25 април 1945 г. той е назначен за частен доцент по българска история, като същевременно е натоварен с ръководството на катедрата по българска история. Като такъв той поема освобождения от ИВ. Дуйчев общ курс по българска история с четири часа лекции и два часа упражнения седмично. През учебната 1945/1946 г. Ал. Бурмов за пръв път в Университета чете курс лекции Марксистко-ленинската теория за общественото развитие. Но това той прави еднократно. Освен това сега той чете лекционен курс, наречен Българи и турци през XV в., и друг - Обществено-икономическо състояние на България през XIII в. Доц. Хр. Ганев продължава четенията върху историята на Българското възраждане и специализирания курс Български освободителни движения през XIX в. Като асистент на Хр. Ганев по тази материя на 21 февруари 1945 г. е назначен Димитър Косев. Но той му осигурява време да работи върху темата „Обществено-политическа дейност на П.Р. Славейков“ и да се готви за преподавател по Нова българска история.

А дотогава лекции по Нова българска история след Освобождението продължава да чете ИВ. Панайотов. През учебната 1945/1946 г., за която е дума, той чете няколко курса лекции: Политическа и културна история на България след Освобождението, Външната политика на България от 1879 г. нататък, История на източния въпрос: национално-освободителни движения на Балканите. Той за пръв път от преподаването на българска история в Университета започва да чете курс Извори за историята на България след Освобождението.

От началото на 1947 г. Ал. Бурмов става извънреден професор. Освен общия курс по българска история сега той чете лекционен курс Въпроси на българската история през XIV в. и за пръв път от основаването на катедрата започва да води висш семинар със студентите от горните курсове (по споразумение). Като асистент на Ал. Бурмов на 26 юни 1946 г. е назначен Христо А. Христов, който започва да води семинарните упражнения по средновековна българска история.

През лятото на 1947 г. Великото народно събрание гласува Закон за висшето образование. С неговото въвеждане се създават две катедри по българска история в ИФФ: едната по средновековна, а другата - по нова и най-нова българска история. Ал. Бурмов става титуляр на първата още на 25 декември 1946 г. На 29 март 1947 г. Д. Косев е избран

за редовен доцент по нова българска история, а на 9 юли 1947 г. му се възлага да завежда втората катедра по българска история.

От началото на учебната 1947/1948 г. четенията по българска история се обособяват в два отдела. Проф. Ал. Бурмов чете в долния отдел общ курс по българска история за неисторици и за втора специалност, а в горния отдел на специалност история - разширен курс по българска история: дофеодална българска държава. През същата тази учебна година Ал. Бурмов възстановява отдавна прекъснатия курс по българска историография с название „Развой на българската историография“ с един час лекции седмично в едно полугодие.

А доц. Д. Косев в същото това време започва да чете лекции по нова българска история, като поема дотогавашните задължения в това отношение на Хр. Гандев и част от тези на Ив. Панайотов. Освен общия лекционен курс в горния отдел на специалност история по нова българска история той започва да чете специализиран лекционен курс на тема „Обществено-политическа дейност на П. Р. Славейков“ с един час седмичен хорариум - тема, с която той се хабилитира. През същата 1947/1948 учебна година Д. Косев чете лекции в курса по нова българска история и периода след Освобождението (от Съединението до падането на правителството на Ст. Стамболов).

Заедно с Д. Косев през същата учебна година Ив. Панайотов за пръв път разширява хронологическите граници на преподаването на българска история до максималния горен предел. Това той прави чрез курса по История на българския народ от Първата световна война до края на Втората световна война (1915--1946 г.) с три часа седмичен хорариум в едно полугодие, придружен с друг курс - Извори за най-новата българска история. С това за пръв път в преподаването на българска история в Университета се въвежда понятието най-нова българска история, което още не е избистрено и означава може би история на вчерашния ден. В тези курсове по традиция продължават да се обясняват само моменти от политическата история на България, в основата на които стоят не толкова научните изследвания, колкото впечатленията на Ив. Панайотов, допълнени с аргументи от тогавашната обществено-политическа литература.

От учебната 1948/1949 г. от Ал. Бурмов се въвежда курс с название „Средновековна българска история“ с четири часа лекции и два часа упражнения седмично, плюс висш семинар по споразумение, а от Д. Косев общ курс по Нова българска история (1765--1878 г.) с три часа лекции и два часа упражнения за студенти от III и IV курс и с висш семинар. Висшите семинари като форма на обучение представляват интересна форма на работа с по-подготвени и проявяващи по-специален интерес към проблемите от специалността на отделния преподавател студенти, но постепенно са изоставени.

Четенията на Д. Косев по нова българска история се допълват и от лекционните курсове на Ив. Панайотов: История на българския

народ - българската криза 1885--1886 г., с два часа седмично по споразумение със студентите, т.е. факултативно; друг - Източния въпрос в Берлинския конгрес; и трети - Проблеми на новата българска история. Това са и последните четения на Ив. Панайотов по българска история, защото на 19 януари 1949 г. той е освободен като преподавател в Университета. Отсега нататък катедрите по българска история поемат напълно самостоятелно четенията на всички курсове по българска история и изобщо цялата работа, свързана с обучението на студентите от Университета по българска история.

За да обоснове необходимостта от общ курс по нова българска история и за да се постави той на научни основи, както и за да бъдат определени научно неговите хронологически граници, през 1949 г. Д. Косев публикува статията си „Към въпроса за периодизацията на новата българска история“. Това прераства в известната дискусия по периодизация на българската история, разгърната през 1949--1950 г. на страниците на сп. „Исторически преглед“, в която се налага становището на начинателя Д. Косев. Сега Д. Косев започва да пише своите „Лекции по нова българска история“, които през 1951 г. публикува. Тяхната поява става научно събитие на историческия фронт. В тях за пръв път от тогавашни позици се проследява цялостно историята на Българското възраждане.

През учебната 1949/1950 г. се прави стъпка напред в разширяването на състава на двете български катедри. На 14 септември 1949 г. за асистент по средновековна българска история е избрана Невена Попова дотогавашен хоноруван преподавател по методика на историята, като се запазват и предишните ѝ задължения. Пак тогава е поканен за редовен доцент при катедрата по нова българска история Хр. А. Христов - дотогавашен хоноруван доцент при нея. На него се възлага четенето на общ курс по българска история на студенти от специалностите философия, педагогика и география.

На 8 март 1950 г. за хоноруван асистент по средновековна българска история на мястото на Н. Попова, която е назначена като щатен преподавател по методика на преподаването по история, е избрана Бистра Цветкова. А на 8 юли същата година за хонорувана асистентка по нова българска история е избрана Крумка Шарова.

Във връзка с предприетата още в края на 1949 г. линия на уедряване на катедрите в Университета в началото на учебната 1950/1951 г. двете катедри - тази по средновековна и другата по нова българска история - се обединяват в една с название катедра по българска история и с ръководител проф. Ал. Бурмов. Като такъв той остава неин титуляр до смъртта си през 1965 г. Проф. Д. Косев става директор на новоосновения Институт за българска история при БАН и дълги години го ръководи, без да прекъсва преподаването си по нова българска история в Университета и като член на катедрата. В този институт са привлечени да работят и Ал. Бурмов като завеждащ секция за

изворите на библиография, а също и Хр. Христов, отначало като ст.н.с., а после като научен секретар, зам.-директор, а от 1963 г. и директор. Той също продължава преподавателската си работа по нова българска история като член на катедрата. По този начин катедрата по българска история съдействува най-активно за основаване на този, разраснал се като най-голям научен център за изучаване на родната ни история. Така е направена събornoсна стъпка за преместване изучаването изобщо на историята от Университета в БАН.

За да се приключи този етап, през който Университетът е най-важен център за научни изследвания по история, включително и по българска история, трябва да се добави още нещо. В системата на Университета по примера на големите западноевропейски университети още от основаването му в отделните факултети се създават институти и семинари, които обединяват сродни катедри или катедрите от дадена специалност изобщо или по отделно. Към ИФФ е създаден исторически семинар, обединяващ катедрите по история, включително и тази по българска история. До смъртта си през 1911 г. негов уредник е Д. Азура. От 12 декември 1912 г. той е заместен от В. Златарски. А през 1924 г. пък последният е заместен от Гаврил И. Кацаров.

През 1925 г. е създаден Исторически институт с главен уредник В. Златарски. А за всяка от петте катедри от специалност история пак тогава се създават самостоятелни семинари. Уредник на семинара по българска история става П. Ников. След смъртта на В. Златарски през 1935 г. главен уредник на Историческия институт става П. Ников, като същевременно остава и уредник на семинара по българска история. А погир смъртта на П. Ников през 1938 г. тези негови задължения се поемат съответно от проф. Светозар Георгиев, който става главен уредник на Историческия институт, и поелия временно ръководството на катедрата по българска история П. Мутафчиев, който пък става и уредник на семинара по българска история. Когато през 1940 г. Ив. Дуйчев е избран за доцент, той става уредник на този семинар.

След 9 септември 1944 г. ръководителят на катедрата по българска история застава начело на Историческия институт в ИФФ едва към 1949 г. - тогава негов титуляр става Ал. Бурмов и го ръководи до закриването на институтите и катедрните семинари през 1951 г., след като се създават институтите към БАН.

Оттогава досега в специалност история не е направен никакъв практически опит за създаване на заместители на ликвидирания Исторически институт и семинарите към него. А тези университетски структури съдържат нещо много рационално, към което все още не е късно да се върнем и още веднъж да преценим и ако е възможно, нещо да използваме, да доразвием и дообогатим.

В началото на 1951 г. чрез разделяне на ИФФ се обособяват два нови факултета: Филологически и Философско-исторически (ФИФ).

Във ФИФ преминава и специалността история, а заедно с нея и катедрата по българска история. Сега се създават възможности за разширяване на асистентския институт за подпомагане на преподавателите при воденето на практическа работа със студентите чрез семинарните упражнения, а също и за подготовка на младо преподавателско попълнение в катедрата. От 1951 г. като асистент по нова и най-нова българска история (на Д. Косев) е назначена Крумка Шарова, а като асистент на доц. Хр. Христов по българска история за студенти неисторици - Мария Велева. Така на всеки хабилитиран член на катедрата е осигурен по един асистент. Отсега нататък задълго хабилитираните преподаватели престават да водят семинарни упражнения, а съсредоточават усилията си върху подготовката и изнасянето на общи и специализирани лекционни курсове.

През същата 1951/1952 учебна година катедрата чрез Ал. Бурмов поема въведените четения по българска история за новооткритата специалност турска филология във Филологическия факултет. Тук той чете и курс лекции по най-нова история на Турция - по четири часа седмично в едно полугодие. От 1953/1954 учебна година катедрата осигурява четения по българска история освен за студенти от специалност история и за студенти от специалностите философия и педагогика, още и за обучаващите се в кратковременно съществуващите във ФИФ специалности: архивистика (1953--1955), библиография и библиотекознание (1953--1955), а също и за турския отдел по история (1952--1955). Освен Ал. Бурмов там четат лекции още новоизбраните на 28 януари 1953 г. като старши преподавател по средновековна българска история Петър Петров и като старши преподавател по нова и най-нова българска история Кр. Шарова.

Избраният на 22 октомври 1952 г. за хоноруван асистент по Нова българска история Евлоги Бужашки на 9 февруари 1953 г. е избран за щатен асистент в катедрата. Освен с воденето на упражнения по Нова българска история от учебната 1953/1954 г. той е натоварен да чете лекции по Нова и най-нова българска история на студентите от специалността философия и тази по библиотекознание и библиография.

След създаването на ФИФ все по-настойчиво се изправя необходимостта от възстановяване на практиката на студентите от специалност история да се четат специализирани курсове, свързани с научните интереси и научните постижения на отделните хабилитирани преподаватели. Само че поставени на по-други в сравнение с практиката до края на четридесетте години начала. На 13 октомври 1954 г. в специалност история се въвеждат четири специализации: История на България и Българската комунистическа партия, История на Съветския съюз и Комунистическата партия на Съветския съюз, Обща история, Археология и музейно дело. Тогава се предлага на Комитета за наука, изкуство и култура специалност архивистика да

се обособи като пета специализация към специалност история. Това предложение скоро е утвърдено. Катедрата по българска история става организатор на специализацията по История на България и на тази по Архивистика.

През 1954/1955 учебна година проф. Д. Косев чете пред студенти историци от VI семестър спецкурс по Нова българска история с един час седмичен хорариум. От следващата година спецкурс по въпроси на историята на българското национално-революционно движение - в V и VI семестър по два часа седмично, чете Ал. Бурмов. През учебната 1956/1957 г. завършва оформянето на учебния план на специализацията по българска история. Ал. Бурмов чете втори спецкурс - Средновековна българска история (VII сем.), Д. Косев - Нова и най-нова българска история (VIII и IX семестри). От 1959/1960 учебна година Хр. Христов води спецкурс по Нова българска история (IX семестър с четири часа седмичен хорариум), а преподавателят П. Петров - спецкурс по Изворознание на средновековната българска история (IV семестър с един час седмичен хорариум).

В края на петдесетте години се налага изучаването на българска история да става в продължение на три учебни години, съответно с три общи лекционни курса, с по три часа седмичен хорариум, като всеки курс завършва със семестриален изпит. Към всяка от трите части се въвеждат по два часа семинарни упражнения седмично. Това са курсовете: Средновековна българска история - в III и IV семестър, четен от Ал. Бурмов, Нова и най-нова българска история, част I (Българско възраждане) - в VI и VII семестър, и част II (след Освобождението от турско владичество насетне) - в VIII и IX семестър. Тези последни два курса лекции се четат по две години съответно от Д. Косев и Хр. Христов.

След кадровото допълнение на катедрата от началото на петдесетте години настъпва едно десетилетие на относително кадрово затишие, през което основното е личното професионално развитие на членовете на катедрата. Новопостъпилиите млади нейни членове са натоварени с много учебно-преподавателски задължения. Но подпомогнати от по-опитните си колеги, те работят за своето усъвършенствуване като преподаватели, а също и в научно отношение.

Едва в началото на шестдесетте години се извършва ново кадрово допълнение на катедрата. През 1960 г. за асистент по нова и най-нова българска история е избран Николай Генчев, който започва да води семинарните упражнения на студентите, на които чете лекции Хр. Христов, а М. Велева е асистентка на Д. Косев. През 1961 г. за асистент по средновековна българска история е избран Васил Гюзелев, който започва да води упражнения на четения от П. Петров лекционен курс. Като асистент по нова и най-нова българска история през 1964 г. постъпва Величко Георгиев, който поема вместо М. Велева воденето на семинарните упражнения на преминалия от Д. Косев към Евл.

Бужашки общ курс за редовни и задочни студенти от специалност история.

Бурното разширяване на изучаването на българската история, развитието на българската историческа наука налагат да се дават на подготвяните специалисти с висше образование по история определен обем системни знания по историография и специално по историография на българската история.

Опити за преподаване на българска историография, както се вижда, са правени многократно и от много преподаватели - титуляри на общите курсове по българска история. Но това са само спорадични специализирани лекционни курсове.

Едва от учебната 1959/1960 г. в учебния план на специалност история по инициатива на ръководителя на катедрата по българска история Ал. Бурмов като обща учебна дисциплина се въвежда българска историография. Неин пръв титуляр до преждевременната си смърт през 1965 г. става проф. Бурмов. От самото начало българска историография се чете в две полугодия с по два часа седмичен хорариум. Замисълът е да се разработи системен лекционен курс по история на българската историческа наука изобщо.

След смъртта на проф. Бурмов през учебната 1966/1968 г. като хоноруван доцент по българска историография в катедрата е привлечен старши научният сътрудник от Института за история при БАН Горан Тодоров. Той съставя вариант на програма на курса и дори разработва някои проблеми на българската историография, които своевременно обнародва.

Понеже по различни причини Г. Тодоров е принуден да прекъсне преподавателската си работа по българска историография, от учебната 1968/1969 г. катедрата въвежда този курс на главен асистент (от 1970 г. - доцент) М. Велева. Отсега насетне тя посвещава всичките си научни усилия за преподаването на сравнително цялостен облик на четенията по българска историография. Тя съставя научно обоснована учебна програма по българска историография. Понеже в учебния план на специалност история се предвиждат и упражнения по българска историография, през 1978/1979 учебна година като асистент за кратко време е привлечена Лизбет Любенова от Института по история при БАН.

След трансформирането на катедрата по История на Източна Европа в катедра по История на СССР и КПСС през 1951 г. преподаването по История на Византия, осъществявано дотогава от нея, се прехвърля към катедрата по българска история. Тогава към нея преминава и титуляра на тази учебна дисциплина проф. Димитър Ангелов. През 1948--1949 г. той издава своя учебник по История на Византия, претърпял след това няколко издания.

За кратко през учебната 1952/1953 г. като асистент по История на Византия е привлечен Стоян Маслев, а от 1958 г. - Петър Тивчев,

продължил четенията по този учебен предмет, след като проф. Д. Ангелов преминава изцяло на работа в БАН.

Спомена се, че след закриването на кратковременно съществувалата специалност архивистика през 1955 г. към специалност история от следващата година се открива специализация по архивистика. До обособяването на катедрата по Архивистика и помощни исторически дисциплини през 1972 г. четенията в тази специализация се организират от катедрата по българска история. От 4 април 1956 г. като хоноруван преподавател (от 1958 г. - редовен преподавател, а от 1968 г. - доцент) по архивистика е привлечена Мария П. Кузманова. Тя започва да чете спецкурсове по архивистика: История и организация на архивното дело, Архивознание; после се прибавят нови - История на архивите и др. През 1966 г. тя издава своя труд „История на архивите и организация на архивното дело в България“, който служи като учебник за студентите от тази специализация.

От учебната 1959/1960 г. за студентите от профил архивистика е въведен лекционен курс по история на държавните учреждения с два часа седмичен хорариум в три полугодия. За четенето на този курс е привлечен преподавателят от Юридическия факултет на Университета Иван Держменджиев. През учебните 1964/1966 г. с четенията на тази учебна дисциплина е натоварена старши асистентката Мария Велева. А от следващата 1967/1968 учебна година този курс се поема от новоизбрания като старши асистент в катедрата Илчо Димитров, който дотогава е асистент при катедрата по история на БКП. Лекции по тази учебна дисциплина той продължава да чете и след като през 1971 г. е избран за доцент.

След смъртта на проф. Ал. Бурмов настъпва промяна в ръководството на катедрата. През 1966 г. за неин титуляр е избран проф. Д. Ангелов. Тогава се правят някои промени в четенето на лекции пред студентите от втора специалност - редовно и задочно обучение. От учебната 1965/1966 г. В. Гюзелев започва да чете лекции по Средновековна българска история пред тези студенти заедно с М. Велева, която им чете Нова и най-нова българска история. А през 1970/1971 г. се възлага на В. Гюзелев воденето на спецкурса по Изворознание на средновековната българска история.

От учебната 1972/1973 г. доц. Н. Генчев поема лекционния курс Нова и най-нова българска история в отдела за задочно обучение в специалност история, а също и спецкурс по Изворознание на Българското възраждане пред редовни и задочни студенти от тази специалност. Същевременно той започва да чете лекционен курс по Нова и най-нова българска история пред втора специалност заедно с В. Гюзелев.

По аналогичен начин през учебната 1972/1973 г. доц. В. Георгиев е натоварен с воденето на спецкурса по Изворознание на новата българска история и с друг лекционен поток по Нова и най-нова

българска история пред студенти от втора специалност.

През 1965/1966 учебна година е направена стъпка напред към усъвършенствуване на преподаванията в специализацията по българска история. Тогава се въвежда интегрален спецкурс по Изборознание на българската история в три части: за средновековната - в IV семестър, за Българско възраждане - в VI семестър и за новата и най-новата българска история (след Освобождението през 1878 г. от турско владичество) - в VIII семестър с по два часа седмичен хорариум. Те се четат съответно от доц. П. Петров, ст. преподавател Евл. Бужашки и проф. Хр. Христов. В тях студентите се запознават системно с основните извори от трите така обособени дяла на българската история, както и с методиката на работа изобщо с извори за българската история.

Заедно със спецкурса по изборознание се четат още четири други спецкурса: по един за средновековна българска история и за история на Българското възраждане и два за новата и най-нова българска история. Те са: Български феодализъм, Българско национално-революционно движение през втората половина на XIX в., Аграрни отношения в България в края на XIX в. и Революционно движение в България през 1917--1923 г., и се четат съответно от доц. П. Петров, акад. Д. Косев, ст. преп. Евл. Бужашки и пак акад. Д. Косев.

От 1970/1971 г. за кратко време спецкурсът Българският феодализъм е заменен със спецкурса Асимилаторската политика на турските завоеватели XV--XIX в., четен от П. Петров. Всички тези спецкурсове са с по два часа седмичен хорариум и се провеждат в V, VI, VI и VIII семестър. Като форма за тяхното провеждане е избран спецсеминарът, в който под нещото ръководство на преподавателя студентите вземат най-дейно участие. В края на семестрите спецкурсовете завършват с полагане на зачет от студентите.

Под предлог необходимостта от по-нататъшното развитие на науката в България и на Университета от началото на учебната 1972/1973 година ФИФ се разделя и се създават като самостоятелни два нови Философски факултет и Исторически факултет. С това се слага началото на нов етап в развитието на специалност история в Университета. В новия факултет катедрата по българска история става основна. От нея сега се отделят преподаванията по архивистика заедно с доц. Ил. Димитров и доц. М. Матеева (новото име на М. Кузманова) - те преминават към новообразуваната катедра по архивистика и помощни исторически дисциплини с ръководител Матеева. От катедрата излизат и преподаванията по история на Византия, а значи и проф. Д. Ангелов и доц. П. Тивчев, които стават съоснователи на катедрата по история на Византия и балканските народи. Така катедрата по българска история придобива отново хомогенен характер. Неин ръководител през 1973 г. става доц. (от 1986 г. професор) Евл. Бужашки.

Новосъздаденото положение на катедрата благоприятства процеса на по-нататъшно раздробяване на преподаванията по българска история. През 1974 г. от част трета на курса по българска история (Нова и най-нова българска история) се обособяват част трета, наименувана Нова българска история (1878--1944 г.), и част четвърта Най-нова българска история - от 9 септември 1944 г. насетне. Сега четенията по българска история започват от първия и завършват в осмия семестър с хорариум по два часа лекции и толкова семинарни упражнения седмично. Всяка от четирите части завършва с полагане на изпит от студентите.

Във връзка с разрастването на преподаванията по българска история и поради оттеглянето от преподавателска работа на Д. Косев и Хр. Христов като асистенти се привличат нови хора. През 1972 г. за главен асистент по средновековна българска история е избрана Цветана Георгиева, а за асистентка по история на България XV--XIX в. е назначена Людмила Зидарова; през 1973 г. за асистентка по средновековна българска история е привлечена Миляна Каймакова, а за асистент по нова българска история - Стайко Трифонов; през 1974 г. асистент по най-нова българска история става Любомир Огнянов. След две години - през 1976 г., като асистент по нова българска история е изпратен завършилият аспирантура в Института за история при БАН Димитър Гоцев. Така за пореден път се обновява асистентският състав на катедрата.

Заедно с това се извършват промени в учебно-преподавателската работа на току-що хабилитирания преподавателски състав. От учебната 1975/1976 г. доц. В. Гюзелев започва да чете общия курс по средновековна българска история в отдела за редовно обучение по специалността история и отсега нататък заедно с проф. П. Петров четат този курс пред редовно и задочно обучение по принципа на ротацията.

През 1974/1975 г. доц. Н. Генчев поема титулярството на общия курс по история на Българското възраждане от акад. Хр. Христов. Пак през същата година доц. В. Георгиев е натоварен с четене на лекции по Нова и най-нова българска история в Геолого-географския факултет (в специалност география на туризма), а през 1975/1976 г. - с лекционни курсове по Нова българска история и по Най-нова българска история пред специалност история с асистенти съответно Ст. Трифонов и Л. Огнянов.

В началото на седемдесетте години се обявява функционалното интегриране на Университета с БАН с мотива да бъде използван научният потенциал на последната в преподавателска работа в Университета, а преподавателите от Университета - да бъдат включени в научна работа в системата на БАН. Започва интензивно разходване на сили и време за осъществяване на това начинание. При тези условия катедрата по българска история продължава дотогавашното

си сътрудничество с Института по история при БАН, само че в значително по-широки мащаби. От учебната 1975/1976 г. в преподавателската работа са включени проф. Мито Исусов - за общия курс по Най-нова българска история, проф. Добрин Мичев - за общия курс по Нова българска история пред отдела за заочно обучение на студенти от Историческия факултет, ст.н.с. Константин Косев - за общия курс по история на Българското възраждане (също заочен отдел). А за преподаването на интегрирания лекционен курс по история на България във втора специалност история са привлечени научните сътрудници Иван Божилов, Зина Маркова и Владимир Мигев. На всички тях се оформя статут на интегрирани членове на катедрата. Като такива те вършат преподавателската си работа в Университета безвъзмездно съгласно споразумението между ръководствата на БАН и Университета.

В края на седемдесетте години се извършва нова промяна в ръководството на катедрата. През 1977 г. неин ръководител става В. Гюзелев. Извършват се и някои кадрови промени на катедрения състав. През 1978 г. от катедрата по архивистика и помощни исторически дисциплини в катедрата по българска история - направление нова българска история, се прехвърля проф. Ил. Димитров. Малко след това той заедно с Евл. Бужашки и В. Георгиев започват да четат общия курс по Нова българска история пред редовно и заочно обучение по принципа на ротацията. В края на седемдесетте и началото на осемдесетте години се извършва и частично асистентско попълнение. През 1978 г. за асистент по История на България XV - XIX в. е назначен Димитър Цанев. На следната 1979 г. като асистент по Средновековна българска история постъпва Петър Ангелов, през 1981 г. - Елка Дроснева по Българска историография, 1982 г. - Пламен Митев по История на България XV--XIX в., 1986 г. - Александър Антонов за същия период. А от 1979 г. като гост-преподавател в катедрата постъпва д-р Мерсия Макдермот от Великобритания.

От друга страна обаче, от катедрата през този период излизат някои дотогавашни нейни членове. Академиците Д. Косев и Хр. Христоф се отдръпват напълно от преподавателска работа и от членство в катедрата. Причините - напреднала възраст и големи ангажименти в БАН. През 1980 г., след като става ръководителка на катедрата по Етнография, от катедрата по българска история излиза доц. Цв. Георгиева, макар да продължава да чете част от общия курс по История на България XV--XIX в. и един спецкурс. След като става основател на Катедрата по история и теория на културата, проф. Н. Генчев също напуска катедрата.

Изкуствено поддържаната еуфория след обявяването на интеграцията на БАН с Университета постепенно затихва. Вижда се, че обучението на студентите не се изчерпва само със запознаването им с определени научни постижения, а също и че не всеки научен

сътрудник от институтите на БАН желае и е в състояние да се занимава с преподавателска работа, особено когато тя се възприема като допълнителна тежест. Отдавна е известно, че за да бъде ефективна преподавателската работа, покрай всичко друго е необходимо преподавателят да ѝ се посвети изцяло. Поради тези и други причини от 1978 г. насетне с изключение на професорите М. Исусов и К. Косев всички останали научни сътрудници от Института за история се оттеглят от преподавателска работа в Университета. Отсега нататък всички преподавания по българска история се осъществяват почти само със силите на катедрата.

През първите десетилетия след 9 септември 1944 г. организацията на изучаването на българската история в Университета се характеризира с голяма динамичност и с непостоянство, що се отнася до мястото на това изучаване в учебните планове на специалност история, а също така и по отношение на неговото времетраене. Съдържанието на програмата по българска история и на специализираните курсове обаче с течение на годините се усъвършенствува и обогатява съобразно постиженията на историческата наука и възможностите на катедрата като цяло и на отделните ѝ членове в частност. Това се отнася и за съдържанието на изпълняваните в семинарните упражнения програми.

От края на четридесетте години насетне усилията на Университета за усъвършенствуване на обучението на студентите по българска история, а също и по други учебни дисциплини се сблъскват с постоянно растящ натиск за въвеждане в Университета на школки методи на преподаване, на винаги научно обосновано растящо диференциране и раздробяване на учебни дисциплини, на раздробяването на факултети, специалности и катедри, на въвеждане на постоянно растящо число изпити и зачети за студентите, на растящо ограничаване на възможностите на студентите да работят самостоятелно и задълбочено. Що се отнася до организацията и осъществяването на обучението в създадените специализации в специалност история, наред с грижите за тяхното постоянно усъвършенствуване започва да си пробива път тенденцията за въвеждане на все повече спецкурсове с винаги обоснован от гледна точка на потребностите на обучението голям хорариум. И още започва да се отстъпва от принципа тези курсове да почиват винаги на научните резултати от личните проучвания на отделните преподаватели. Това явление, макар и в по-малка степен, започва да се отразява и върху организацията на преподаванията в специализацията по българска история.

От началото на 1975/1976 учебна година в специализацията по българска история се въвеждат четири групи спецкурсове съответно по една за Средновековна българска история, История на България XV-XIX в., Нова българска история и Най-нова българска история. Единият

от специалните курсове е еднотипен за всяка от групите и е с название „Основни източници и научни трудове за българската история“ (средновековна, нова, най-нова и пр.). Освен това във всяка от споменатите четири групи са обявени още по няколко специфични специални курсове за всеки от четирите големи дяла на българската история. Целта на тази система е да се създадат по-големи възможности за индивидуална работа със студентите от страна на хабилитираните преподаватели от катедрата, а също и на привлечените изследователи на българската история от институтите на БАН. Смята се, че по този начин ще се повиши научното равнище на обучението по българска история.

Учебният план на специализацията по българска история сега предвижда и специални курсове по групи:

а) Средновековна българска история: Поселищна история с преподавател доц. В. Гюзелев; Социално-икономическо развитие на средновековна България VII--XIV в. и друг - Политическа и църковна история на България през VII--XIV в. с преподавател проф. П. Петров; Културно развитие на средновековна България VII--XIV в. с преподавател ст.н.с. II ст. Константин Мечев от Института за литература при БАН.

б) България през XV--XIX в.: Демографско развитие през XV--XIX в. с преподавател доц. Цв. Георгиева; Социално-икономическо развитие през XV--XIX в. с преподавател акад. Хр. Христов; Национално-освободително движение през Възраждането с преподавател акад. Д. Косев; Културна история през Възраждането с преподавател проф. Н. Генчев.

в) Нова българска история: Демографско развитие и поселищна система на България 1878--1918 г. и Социална и политическа структура на България от Освобождението до края на войните (1878--1918 г.) с преподавател доц. Евл. Бужашки; Проблеми на външната политика на буржоазна България с преподавател проф. Ил. Димитров; Политическо развитие на България между двете световни войни с преподавател доц. В. Георгиев.

г) Най-нова българска история: Демографско развитие и поселищна система на Народна република България с преподавател ст.н.с. Златко Златев; Политическата система на народната демокрация с преподавател проф. М. Исусов; Проблеми на историята на Българската комунистическа партия с преподавател проф. Д. Мичев; Международни отношения на Народна република България с преподавател ст.н.с. Борис Матеев.

Първите резултати от прилагането на този учебен план на специализацията са окуражителни. Но без всякаква основателна причина горепосочената система на организиране на специализацията по българска история през 1981 г., когато се съставя поредният нов учебен план на специалност история, е изоставена. Вместо това организацията на специализациите към катедрите в целия Исторически

факултет се унифицира, а и числеността на специализациите и спецкурсовете бива увеличена. За всяка специализация се предвиждат по девет спецкурса - по осем задължителни и един свободно избираем. Тогава специализацията по българска история започва да се осъществява по нов учебен план, в който са включени следните спецкурсове: Изворознание на българската история в четири части с общ зачет, четен съвместно от В. Гюзелев, Цв. Георгиева, Д. Цанев, В. Георгиев и Л. Огнянов; История на българската култура, четен в VII-IX семестър от ст.н.с. Магдалина Станчева (хонорувана), проф. Н. Генчев и проф. Атанас Божков (хоноруван); България и европейският средновековен свят с преподавател доц. Цв. Георгиева; Политическа идеология и международни проблеми на Българското възраждане с преподавател проф. К. Косев (по линия на интеграцията с БАН); Проблеми на социалната и политическата структура на българското общество и външна политика на България (1878-1944 г.) с преподаватели доц. Евл. Бужашки и проф. Ил. Димитров; Формиране и развитие на политическата система на народната демокрация с преподавател проф. М. Исусов (по линия на интеграцията с БАН); спецкурс по избор История на Националноосвободителното движение в Тракия и Македония в края на XIX и началото на XX в. с преподавател г-р М. Макдермот.

През 1984 г. проф. В. Гюзелев бива командирован за неопределено време на работа в чужбина (Австрия) и на негово място за ръководител на катедрата е избран проф. Ил. Димитров. А през 1986 г. поради заетостта на последния като министър на просветата за заместник-ръководител е назначен проф. В. Георгиев.

Поради претовареността на студентите от специализацията по българска история с много и с голям хорариум спецкурсове, поради проявеното недостатъчно разбиране на необходимостта да бъде повишена ефективността на преподаването по българска история в Университета поради изключително оскъдната материална база, а също и по други причини специализацията изпада в криза. За обучение в нея се отделят най-малко студенти в сравнение с всяка от останалите около десет специализации във факултета. Това създава доста тревоги и грижи на катедрата.

Въпреки несъвършенствата на учебния план на специалност история, за да се излезе от споменатата криза, но пак в рамките на този план, от началото на 1986/1987 учебна година специализацията по българска история се организира по друг начин. Факултетният съвет решава в нея да се предостави възможност да се обучават около една четвърт от студентите на факултета, което обаче на практика не се осъществява. Обособяват се четири направления на специализацията, съответстващи на четирите големи дяла, на които е разделено изучаването на българската история. Според поредния план на специализацията всички записани в нея студенти слушат общ интегрален спецкурс по изворознание и историография на българската

история в четири части, четени последователно в четири семестъра от доц. М. Каймакова, доцентите Цв. Георгиева и Д. Цанев, проф. В. Георгиев и доц. А. Огнянов. Въведени са по два задължителни и два свободно избираеми специјурса за всяко от четирите направления. За направлението Средновековна българска история са задължителни: България и Европа през средновековието с преподаватели проф. П. Петров; Духовна култура на средновековна България с преподавател проф. В. Гюзелев; свободно избираеми: Българската историческа мисъл през средновековието с преподавател доц. М. Каймакова; Дипломатията на България през средновековието с преподавател доц. П. Ангелов.

За направление България през XV--XIX в. са задължителни специјурсовете: Българското общество XV--XVII в. с преподавател доц. Цв. Георгиева, Външнополитически проблеми на Българското възраждане с преподавател проф. К. Косев (хоноруван); свободно избираеми: Формиране на българската нация с преподавател доц. Д. Цанев и Българската възрожденска култура със същия преподавател.

За направление Нова българска история са задължителни специјурсовете: Социална и политическа структура на България 1978--1918 г. с преподавател проф. Евл. Бужашки, Външна политика на България 1878--1944 г. с преподавател проф. Ил. Димитров; свободно избираеми: Политически движения в България между двете световни войни с преподавател проф. В. Георгиев и Развитие и съдба на българската нация след Освобождението от турско иго с преподавател доц. Ст. Трифонов.

За направление Най-нова българска история са задължителни специјурсовете: Социална структура на Народна република България с преподавател доц. А. Огнянов, Политическа система на Народна република България с преподавател проф. М. Исусов (хоноруван); свободно избираеми: Икономическо развитие на Народна република България и Развитие на българската култура в най-ново време.

Всички тези специјурсове представляват специјсеминари с по 45 часа всеки в едно полугодие. Освен това катедрата организира факултативни специјурсове като: Процеси в развитието на българската нация в най-ново време с преподавател проф. П. Петров, Национално-освободителни борби на българите в края на XIX и през XX в. с преподаватели д-р М. Макдермот и доц. Д. Гоцев.

Към всичко това следва да се добави, че към катедрата отдавна съществува кръжок по история на България. Под ръководството на вещи специалисти в него студенти, които проявяват по-особен интерес към българската история, правят и обсъждат свои първи научни разработки по въпроси от тази история. Ръководители на кръжока в различно време са Хр. Христов, Н. Генчев, Д. Цанев, а напоследък - Е. Дроснева.

Предстои по-нататъшно усъвършенствуване на университетското образование в България, което естествено ще засегне и

катедрата по българска история, и нека се надяваме, ще представлява доразвиване на всичко ценно и положително, постигнато от нея в това отношение в продължение на един век.

За улесняване на студентите да се запознаят с основни извори на българската история от началото на шестдесетте години катедрата започва подготовката и издаването на няколко тома Христоматия по история на България. През 1964 г. Ал. Бурмов и П. Петров публикуват нейния том първи, посветен на средновековната българска история, а през 1969 г. Хр. Христов и Н. Генчев - втори том, отнасящ се за историята на Българското възраждане. П. Петров и В. Гюзелев през 1978 и 1979 г. издават обогатени два тома на Христоматия по средновековна българска история, а през 1982 г. Цв. Георгиева и Д. Цанев том трети, съдържащ документи за историята на българския народ през ранните векове на османското владичество и Ранното българско възраждане. В ход е подготовката на останалите четири тома на това първокласно учебно пособие.

Пак за улесняване учебната работа на студентите членове на катедрата публикуват периодично отделни лекции или цикли от лекции. През 1978 г. Н. Генчев публикува свои лекции под наслов „Българско възраждане“, след това преиздавани. Подготвят се условията за написване на университетски учебник по българска история.

По подобие на съществуващата в СССР практика от 1948 г. в Университета започва подготовката на научни кадри чрез аспирантура. Първите аспиранти в катедрата са: Б. Цветкова по средновековна българска история и Кр. Шарова по нова българска история (1948--1951 г.). Малко след тях като аспиранти в катедрата постъпват П. Петров по средновековна българска история (1950--1952 г.), по нова българска история - Евл. Бужашки и Йордан Тончев (1950--1953), Стоянка Поборникова, Д. Мичев (1953--1955 г.). От 1953 до 1955 г. редовен аспирант по история на Византия е П. Тивчев. По-нататък следва едно десетилетие и половина, през което в катедрата не се подготвя нито един редовен аспирант. Причините са както обективни, така и субективни, но те не оправдават отсъствието на катедрата от процеса на подготовка на специалисти по българска история с висша квалификация. Едва в средата на 60-те години катедрата се включва отново в този процес.

До края на 80-те години аспирантура по средновековна българска история завършват Цветана Георгиева, Екатерина Вечева, Елена Савчева, Петър Ангелов; по нова българска история - Владимир Мигев; по най-нова българска история - Стоян Пинтев и Евгения Калинова; по историография - Лизбет Любенова. Всички те успешно защитават кандидатски дисертации и се включват в научната и преподавателската работа по история както в катедрата по българска история, така и в института на Българска академия на науките и на други места. В момента в катедрата специализират трима аспиранти.

Под формата на аспирантура на самостоятелна подготовка в катедрата подготвят и защитават кандидатски дисертации М. Велева и Н. Генчев (1963 г.), В. Гюзелев (1970 г.), Л. Огнянов (1976 г.), М. Каймакамова и Ст. Трифонов (1979 г.).

Докторски дисертации подготвят и защитават през 1976 г. Ил. Димитров за българо-италиански политически отношения от 1922 до 1943 г., през 1979 г. - Н. Генчев за Франция и Българското духовно възраждане, през 1982 г. - П. Петров за образуването на българската държава, през 1984 г. - В. Георгиев за масонството в България. Тези трудове своевременно са публикувани и са посрещнати с интерес не само от специалистите по съответната проблематика.

Катедрата участва в международното научно сътрудничество на Университета. В различно време при нея специализират представители от СССР, Полша, Германската демократична република, Япония, Мексико и други страни. Членове на катедрата участвуват в различни форми на международно научно сътрудничество на нашата страна. П. Петров участва в българо-унгарската комисия на историците, Евл. Бужашки е председател на българо-чехословашката комисия на историците от нейното основаване и др.

От основаването на Университета до към края на 40-те години на XX в. изследванията по българска история са съсредоточени в него и особено в катедрата по българска история. След създаването на разгърнатата система от научни институти към БАН и вън от нейния състав от началото на 50-те години насетне изучаването на миналото на българския народ се разширява и интензифицира. Но и в тази сложна система от научни институции катедрата по българска история заема едно от важните места. В задачите на настоящите страници не влиза разкриването на внесения от членовете на катедрата принос в изучаването на българската история. Не може обаче, макар и общо, да не се изтъкне, че за развитието на българската историческа наука преподавателите от катедрата по българска история имат своя дял. Един, макар и бегъл обзор върху научната дейност на членовете на катедрата би позволил да се добие, макар и обща представа за това.

Многогранна и обширна е изследователската дейност на Ал. Бурмов. Своите проучвания по българска история той провежда в две области: история на Българското възраждане и средновековна българска история, като по-плодотворни са усилията му в първата област.

Като историк на Българското възраждане Ал. Бурмов съсредоточава вниманието си около издирване на извори и изясняване на историята преди всичко на националнореволюционното движение. Неговите трудове върху тази проблематика биха могли да бъдат групирани в няколко кръга. Към първия се отнасят трудове, посветени на историята, програмата, идеологията, дейността на Българския революционен централен комитет. Освен неговата, неизгубила и до днес научната си стойност монография по тези въпроси, публикувана

през 1943 г., тези въпроси Ал. Бурмов разглежда в още редица други свои изследвания. Между тях са тези за нарастване на революционния подем на българския народ през 1875--1876 г., за кризата в БРЦК през есента на 1875 г., създаването на Гюргевския централен комитет, борбата за идейно-революционна чистота на БРЦК в Букурещ, А. Каравелов и създаването на БРЦК в Букурещ и др., както и дискуссионната студия по въпроса, дали е съществувал централен революционен комитет в Букурещ през 1869--1872 г.

Друга група изследвания се отнасят към историята на либералното течение в българското националноосвободително движение. Между тях са обширните и богато аргументирани студии, посветени на историята на Тайния централен български комитет.

В логическа връзка с тези проучвания са и тези за историята на четническото движение в България през 60-те години на XIX в., както и първата и единствена досега подробна история на четата на Хр. Ботев.

Свои интересни проучвания Ал. Бурмов посвещава на революционната дейност на Г. С. Раковски, В. Левски, А. Каравелов.

Проучванията на Ал. Бурмов върху историята на Българското възраждане и специално върху историята на националноосвободителното движение по признанието на специалистите се отличават със скрупулозност, прицизност, детайлност до най-малки подробности, страстна защита на историческата истина, разнообразие на научни хипотези.

Изследванията си върху средновековна българска история Ал. Бурмов посвещава на няколко групи проблеми. Първите си стъпки като медиевист той прави с проучвания върху историята на прабългарите. Други няколко проучвания са посветени на състоянието на югоизточните славяни през VI--VII в., за да ги продължи с трудове, в които се опитва да обясни някои въпроси около възникването на българската държава. Трета група проучвания по средновековна българска история представляват тези за налагането на християнството в България и историческото значение на този процес, за историческата обусловеност на възникването и налагането на славянската писменост. Няколко свои проучвания Ал. Бурмов посвещава на проблематиката на феодализма в средновековна България, социалната структура на българското общество през XIII--XIV в., а също и за историята на България при Шишмановци.

Наред с всичко това Ал. Бурмов неуморно издирва и открива значително количество извори за историята на Българското възраждане, издава съчиненията на Хр. Ботев, спомените на П. Хитов, участва в издаването на съчиненията на А. Каравелов, на материалите от съдебния процес срещу В. Левски на документи за Априлското въстание от 1876 г. и др., както и част от гръцките извори за българската история и др.

Научните интереси на Д. Косев може да се каже, че се простират върху цялата българска история. В продължение на много десетилетия неговата научна дейност е не само най-тясно свързана с изясняването на огромно количество проблеми, особено от историята на Българското възраждане, новата а така също и най-новата българска история, но и с адаптирането на постиженията в изучаването на българската история към нуждите на преподаването ѝ в Университета чрез катедрата по българска история.

Изследванията на Д. Косев по история на Българското възраждане са посветени на почти всички основни нейни проблеми. Няколко студии са посветени на епохата и идеологията на Паисий Хилендарски, на ролята на този велик българин за развитието на българското националноосвободително движение. Друга група проучвания са посветени на обществено-политическата дейност на Петко Р. Славейков, на неговата роля в националноосвободителното движение, аналогичната дейност на Васил Априлов и др.

Много от трудовете на Д. Косев изясняват важни моменти от историята на борбите на българския народ за освобождение от турско иго. Между тях са студиите му за идеологията на Георги С. Раковски, за отношението на Раковски към външната политика на различни влиятелни на Балканите държави и българската националноосвободителна революция. Активно се намесва Д. Косев в спора около нерешени проблеми от историята на ВРЦК, на което посвещава специална монография, озаглавена „Към историята на революционното движение в България през периода 1867--1871 г.“. В друг свои студии той разглежда отделни съществени аспекти на ролята на различни социални групи от българското общество в националноосвободителното движение, за стопанската дейност на българската емиграция в Румъния, за Априлското въстание и Руско-турската война от 1877--1878 г. и много други. А на отношението на Русия и Франция към българското националноосвободително движение през 60-те години на XIX в. Д. Косев посвещава специална монография. Някои проучвания посвещава той и на полската емиграция в Турската империя и отношението ѝ към българския народ и др.

Дълги години работи Д. Косев за изясняване на много и с голяма важност проблеми от историята на България през следосвобожденския период от нейното развитие. Проучването на тази проблематика той започва със студии за формирането на антируската политика на българската едра буржоазия след освобождението от турско иго, за обществено-икономическото развитие на България до Съединението през 1885 г., за селското движение и възникването на БЗНС в края на XIX в. и др.

Редица студии, статии и доклади публикува Д. Косев върху проблеми от историята на българското националноосвободително движение в края на XIX и през XX в.: на Илинденското въстание от

1903 г., на революционната дейност на Г. Делчев, на разобличаването на фалшификациите на тази история от чужди историци.

Голямо постижение с трайно значение представляват двете монографии на Д. Косев за Септемврийското въстание от 1923 г. и неговото международно значение. Тези трудове пресъздават панорама на политическия живот и политическите борби в България след Първата световна война до средата на 20-те години на XX в. Важна прибавка към тази панорама представляват студиите му за отношенията между България и Югославия от 9 юни 1923 до 1925 г., за положението в България след Септемврийското въстание и курса на БКП към ново въоръжено въстание и още някои други.

Голямо внимание обръща Д. Косев също така на издирването в България и чужбина на извори за историята на българския народ през Възраждането и в условията на капиталистическото развитие, които не само използва в широката си научноизследователска дейност, но и публикува, за да бъде улеснено ползуването им и от други автори. Пример в това отношение представляват богатите документални приложения към монографиите му за Септемврийското въстание, за отношението на Русия и Франция към българското национално-освободително движение през 60-те години на XIX в., а също и специалните документални публикации, съставени и издадени в съавторство с други специалисти.

С важно за развитието на българската историческа наука значение са многобройните научни доклади и обзори на Д. Косев за състоянието и постиженията на българската историческа наука, правени периодично в продължение на близо четири десетилетия.

Научното творчество на Хр. Христов е също обширно по хронологически обхват и разнообразно по съдържание. Още с постъпването си на работа в Университета той се захваща с разработването на няколко проблема: за идейната еволюция на българските национални революционери след Освобождението от турско иго на примера на З. Стоянов, Ст. Стамболов и др.; доосветляването на историческия акт на Съединението на Северна и Южна България през 1885 г.; влиянието на Октомврийската революция в България и разгърнатите се в резултат на това събития в нея, като Войнишкото въстание от 1918 г., Транспортната стачка от 1919–1920 г. и др. На тези проблеми Хр. Христов посвещава обстойни студии.

След като преминава на основна работа в БАН, без да престане да бъде член на катедрата, Хр. Христов извършва изследователска работа по следните няколко проблемни групи. Първата: революционната криза в България в края на Първата световна война и непосредствено подир нея, представена с книгата му „Революционната криза в България 1918–1919 г.“. Втората: история на българското националноосвободително движение в края на XIX и началото на XX в. На тази група проблеми Хр. Христов посвещава редица свои студии, статии и научни доклади

за Кресненско-Разложкото въстание, за Илинденското въстание, за Г. Делчев и неговото дело и др. Особено място сред тях заема книгата му за аграрните отношения в Македония през XIX и началото на XX в. В тези си трудове авторът защитава българския характер на Македония, българския характер на създадените национално-революционни организации, на техните програми и действия.

Свързани с тази проблематика са важните за българската историческа наука изследвания на Хр. Христов, посветени на връзката от проблеми, разгледани от Парижката мирна конференция през 1919 г., с оглед на българските национални интереси. Най-широко тези въпроси са осветлени в книгата му „България, Балканите и мирът 1919 г.“. На външната политика на България в навечерието на Втората световна война Хр. Христов също посвещава някои свои проучвания.

Друга група проблеми от историята на България се изследват в трудовете на Хр. Христов за движението на българските селяни на границата на XIX и XX в., идеологията и борбите на БЗНС и на неговия водач Ал. Стамболийски и др.

Втори голям дял от научното творчество на Хр. Христов е свързан с изучаването на проблеми от историята на Българското възраждане. Освен множество студии и статии в тази област той издава редица монографии, като тези за „Паисий Хилендарски. Неговото време, жизнен път и дело“, „Освобождението на България и политиката на западните държави. 1876--1878 г.“, „Българските общини през Възраждането“. В тях се поставят важни въпроси от историята на българите през XVIII и XIX в. и се прави опит да им се даде научнообоснован отговор.

Христо Христов участвува със свои разработки във водените от българските историци научни дискусии по въпроси на периодизацията на българската история, ролята на класите в българската национална революция. Той се включва активно също така в даването на отпор на чуждите фалшификации на българското историческо минало.

И той отделя голямо внимание на издирването на извори от български и чуждестранен произход, които не само използват в аргументацията на своите научни становища, но и обнародва самостоятелно или в сътрудничество с други специалисти. Такива са публикациите с извори за историята на Българското възраждане, за революционното движение в България от края на Първата световна война и непосредствено подир нея и др.

Като член и ръководител на катедрата Д. Ангелов извършва широка изследователска дейност по проблеми на средновековната българска история. Той доразширява и осъществява две нови издания на своя труд „Богомилството в България“. А заедно с други специалисти през 1967 г. издава един том извори за богомилството в България, Византия и Западна Европа. Своя монография посвещава той на изучаването на аграрните отношения в Северна и Средна Македония през XIV в. С

много голямо значение е издадената от Д. Ангелов книга „Образуване на българската народност“.

През същото време Д. Ангелов пише още много студии, статии и доклади, в които разработва други въпроси от средновековната българска история. Но за тях и за други негови научни трудове, които са писани, когато е член на други категории, тук няма да се споменава, понеже това ще бъде сторено в обзорите върху историята на тези категории.

Научната дейност на П. Петров освен върху цялата средновековна българска история се простира върху няколко групи от проблеми едва ли не до наши дни. Едната обхваща трудове, посветени на историята на българската държава. Към тази група спада най-значителната част от неговите проучвания. Това са студии и статии, посветени на комплекса от проблеми, свързани с възникването на българската държава, легнали в основата и доразвити в монографията „Образуването на българската държава“. Друго изследване, за съжаление още незавършено, П. Петров посвещава на образуването и укрепването на Западната българска държава. В няколко свои изследвания той разглежда въпроси от борбата на българския народ против византийското владичество, които по-късно доразвива в книгата си „Възстановяване на българската държава 1185--1197 г.“.

П. Петров присъединява своите усилия към тези на изследователите на историята на въстанието начело с Ивайло, за което издава и специална монография. В студии и статии се опитва да изясни въпроси от историята на въстанията на Петър и Боян против византийското владичество, на българо-византийските отношения, на отношенията между средновековна България и римокатолическата църква, с Дубровник, на въстанието на Константин и Фружин и др.

Някои от изследванията на П. Петров са свързани с изясняването на същността на титули (институции) от средновековната българска държава, като „севаст“ и „протосеваст“, владетелите и властта и др.

Други свои проучвания П. Петров посвещава на въпроси, свързани с налагане на християнството в България, с историята на славянската писменост. В други се изследва историята на средновековно Търново, средновековна Вратига.

П. Петров пише и редица трудове по историография. Между тях са историографските обзори на В. Златарски, К. Иречек, Ал. Бурмов, Д. Ангелов, а също и докладът относно проблематиката за социално-класовите отношения и борби през средновековието в трудовете на български историци. Много време и усилия отделя П. Петров за изучаване на проблеми, свързани с асимилаторската политика на турските завоеватели специално по отношение на българския народ. На тази проблематика е посветена книгата му „Съдбоносни векове за българската народност. Краят на XIV в. - 1912 г.“.

Издирването и обнародването на извори за историята на българския народ също ангажира вниманието на П. Петров. Става дума за изворите, свързани с асимилаторската политика на турските завоеватели в българските земи, които той обнародва в няколко издания, последното през 1987 г. в два тома. Друга група извори се отнася до търговската дейност на дубровничани в българските земи, а трета - към различни въпроси от историята на българите под турско владичество.

Своите изследователски усилия Евл. Бужашки най-напред насочва към проучването на историята на социалистическото движение в България в началния му етап и специално към ролята на Д. Благоев за разпространяването на социалистическите идеи, за създаване и утвърждаване на революционна марксистка социалистическа партия. Паралелно с това той проучва идейните течения в България в края на XIX в. Плод на тези занимания е книгата му „Д. Благоев и победата на марксизма в българското социалистическо движение“.

Друго направление в научните интереси на Евл. Бужашки е историята на госелищната система, демографски проблеми и социална структура на българското общество в края на XIX и началото на XX в., както и аграрните отношения в България през същия период.

Слдващата група проблеми е из историята на националноосвободителното движение на българите през Възраждането. По-важни резултати от неговите проучвания в тази област са обобщени в студията му за българската община в Цариград и политическите течения в нея, за П. Р. Славейков и българското освободително движение, в статиите за Ботевата чета и др. А предадена за печат е монографията му „Българският мемоар. Цариград и българското националноосвободително движение 1856--1876 г.“, в която се разкриват и изясняват съществени моменти от историята на вътрешното националноосвободително движение и формирането на българската политическа програма.

Особено внимание отделя Евл. Бужашки на изясняването на сложния процес на формиране на буржоазната политическа система на България, на възрожденските влияния върху формирането на буржоазната партийна система на България, на ролята на Русия във възстановяването на българската държавност, на историята на националноосвободителното движение непосредствено след Освобождението. Между изследванията, посветени на тази проблематика, е трудът му „Възникването на буржоазната политическа система в България 1876-1878 г.“.

Част от научните усилия на Евл. Бужашки са свързани с проучването на проблеми из историята на българската историческа наука. Постиганията му в тази област са отразени в публикациите за научното дело на К. Иречек, Ал. Бурмов, Д. Косев, в редица доклади пред конгреси и конференции на Българското историческо дружество.

Евл. Бужашки публикува и някои извори за историята на българите

те през Възраждането. Най-важен в това отношение с трудът му „Освобождението на България. Кореспонденции и материали на руския печат 1876--1879 г.“. Първият том на този труд под наслов „Отзвукът на Априлското въстание в Русия 1876 г.“ е вече отпечатан. Евл. Бужашки обнародва и важни извори за историята на Кресненско-Разложкото въстание от 1878--1879 г.

В научната дейност на М. Велева има два периода. През първия тя се занимава с изучаване на проблеми от новата българска история. Във връзка с това тя обнародва няколко студии и статии, в които разглежда положението на българския народ по време на Балканските войни, войнишките бунтове по време на тези войни, политическата криза в България след Междусъюзническата война и др. В тях се обръща внимание на изострянето на социалните противоречия и политическите борби в страната вследствие на несполучливия опит за решаване на въпроса за национално обединение по военен път.

Вторият, основен период от научната дейност на М. Велева е значително по-продължителен. Той съвпада с преподавателската ѝ работа по българска историография. Сега тя в редица студии и статии изнася резултатите от своите проучвания върху творчеството на български историци. Между тях е книгата за Димитър Страшимиров като историк. Следват проучванията ѝ за научната дейност като историци на Спиридон Палаузов, Юрий Венелин, Марин Дринов, Захари Стоянов, В. Златарски, Константин Иречек, Димитър Благоев, Ал. Бурмов, Хр. Гандев, Кр. Шарова, Евл. Бужашки. В тях в сбита форма е разкрита ролята на всеки от тези проучвателски на миналото на българския народ в развитието на българската историческа наука, като се почне от средновековието и се стигне до новата българска история. Ударението е поставено върху проучванията за историята на Българското възраждане.

Освен това М. Велева написва редица обобщаващи трудове, в които разкрива основни моменти в развитието на българската историография върху Възраждането, Руско-турската война от 1877--1878 г. в българската и съветската историография, развитието на българската историческа наука след Освобождението, формирането на историческата концепция за българското националноосвободително движение, взаимоотношенията между руското и българското революционно движение през втората половина на XIX в. и др.

Към всичко това следва да се прибавят и проучванията на М. Велева върху някои моменти от културната история на България, като това за българо-съветски научни връзки между двете световни войни. Изобщо с цялото си научно творчество М. Велева допринася за по-нататъшното разработване на историята на българската историческа наука.

Докато е член на катедрата, П. Тивчев разработва въпроси, свързани, от една страна, с историята на Византия, а, от друга - със

средновековната българска история. Към първата група спадат проучванията му за аграрните отношения и положението на селското население във Византия през XII в., за класовата борба във византийското село през същия период, византийските градове през XI--XII в. и гр. Други негови проучвания са посветени на моменти от социалната и политическата история на Кипър през XIV--XV в., а също и по някои други въпроси.

Към втората група се отнасят изследванията на П. Тивчев, посветени на изясняване на въпроси от историята на българския народ под византийско владичество. В тях се проучват битът и културата на населението в западните български земи през XII в., феодалните отношения в българските земи под византийска власт, борбата на Самуил срещу Византия, участието на българи във византийската войска по време на византийското владичество и гр.

П. Тивчев заедно с други специалисти дава своя принос за издирване, превеждане и обнародване на гръцки извори за българската история. Той участвува в съставянето на пет тома (от т.3 до т.7 включително) на известната поредица от гръцки извори за нашата история.

Активна е научната дейност на Ил. Димитров. Неговите научни трудове са посветени на няколко групи проблеми. Към едната спадат тези, които са посветени на вътрешнополитическия живот и партийната система на България от Освобождението от турско иго до 40-те години на нашия век. На формирането и борбата между политическите партии през 80-те години на миналия век е посветена книгата му „Князът, конституцията и народът“, както и редица обширни студии. Ил. Димитров изучава състоянието и ролята на буржоазните партии в България по време на безпартийната царска диктатура. В резултат на това се появяват книгите му „Буржоазната демократична общественост, фашизмът и войната 1934--1939 г.“ и „Буржоазната опозиция в България 1939--1944 г.“. В тези трудове е разкрита част от историята на буржоазната класа в България и на нейната партийна система във важни за съдбата на страната моменти, разкрита е широка панорама на политическия живот в България в края на XIX, а също и през 30-те и 40-те години на XX век.

Друга група трудове на Ил. Димитров са посветени на историята на монархията в България и особено на княз Александър Батенберг и цар Борис III Кобургготски.

В отделна група трудове Ил. Димитров изяснява важни моменти от външната политика на България, особено за времето след Първата световна война и до края на Втората световна война. Тук се отнасят книгите му „Българо-италиански политически отношения 1922--1943 г.“, „Англия и България (1938--1941 г.)“, студията за външната политика на правителството на Иван Багрянов и гр.

На усилията на българския народ за национално обединение Ил. Димитров посвещава своя исторически очерк за Съединението от

1885 г.

Някои от трудовете му изясняват моменти от историята на българската култура. Между тях е студията му за българския печат в навечерието на Втората световна война.

Ил. Димитров внася свой принос в изясняване на важни моменти от историята на политическия живот в България след голямата промяна на 9 септември 1944 г. Тук се отнасят неговите студии за провала на опита на буржоазните политически сили от края на 1944 г. да отклонят хода на социалистическата революция в България, за Народния съюз „Звено“ - една от съставките на Отечествения фронт, като и съвместната с Н. Генчев книга „Изграждане на единен младежки съюз в България (1944--1947 г.)“. Към тях следва да се прибави и проучването относно формирането на възгледите на БКП за характера на съществуващата в България власт през 1944--1948 г., означена с термина народна демокрация.

Ил. Димитров полага усилия за издирване на извори за новата българска история, включително в чужбина. За белгийски дипломатически документи за България той публикува нарочен обзор.

През двадесетгодишната си изследователска дейност като член на катедрата Н. Генчев проучва проблеми от три епохи на българската история. Към трудовете му, посветени на историята на България след 9 септември 1944 г., се отнасят проучванията за утвърждаването на установената след тази дата власт в страната, за национализацията на промишлеността, за разгрома на буржоазната опозиция през 1947--1948 г., изграждането на единен младежки съюз в България (съвместно с Ил. Димитров).

Към друга група трудове на Н. Генчев спадат тези, в които се изследва външната политика на България в навечерието и началото на Втората световна война. Това са студиите му за външнополитическата ориентация на България в навечерието на Втората световна война, за връщането на Южна Добруджа на България през 1940 г., за външната политика на България в началото на Втората световна война до включването ѝ в Тристранния пакт. В тях той прави опит да представи в по-реалистична светлина външнополитическия курс на България през периода, който разглежда.

На Н. Генчев принадлежи една от първите книги в световната историография за историята на Алжирската национално-демократична революция 1954--1962 г.

В една група трудове на Н. Генчев се разглеждат въпроси от историята на Българското възраждане. Между тях са монографиите му за Одеското българско настоятелство, книгите му за Васил Левски, за възрожденския Пловдив, за Франция и Българското духовно възраждане. Плод на неговите научни търсения са и студиите му за Г. С. Раковски и външнополитическите проблеми на българската национална революция, за българската национална просвета и Русия, за прос-

встното движение в Македония през XIX в. С тези и други свои изследвания Н. Генчев обогатява историческата книжнина за Българското възраждане.

На историографски проблеми е посветено проучването на Н. Генчев за движението на идеите и изследванията в българската историография.

По-нататък Н. Генчев се залавя с проучването на някои методологически проблеми на историята на българската култура, които той осъществява вече не като член на катедрата по българска история.

В. Гюзелев разработва важни въпроси от средновековната българска история, като се стреми да прави това преди всичко въз основа на новоиздирени извори, а също и чрез опити за ново интерпретиране на вече познати такива. Неговите проучвания биха могли да бъдат групирани в няколко проблемни кръга. Единият обхваща изследвания за историята на прабългарите и славяните. Между тях са студияте „Произход и ранна история на прабългарите“, „Славяни и прабългари в историята на Югозападна България (VI–IX в.)“, съвместната с Панайот Дражев книга „Славяни и прабългари в нашата история“ и др.

Друга група изследвания на В. Гюзелев се отнася до образуването на българската държава и особено до изясняване на същността и ролята на институции в средновековната българска държава, като тези за кавхана, ичиргу-боилите и др. по време на Първата българска държава.

Изучаването на различни моменти от историята на средновековната българска държава В. Гюзелев осъществява в книгата си „Княз Борис I. България през втората половина на IX в.“ и в редица конкретни изследвания, направени въз основа на новооткрити или поновому прочетени извори, събрани в книгата му „Средновековна България в светлината на нови извори“. Освен това В. Гюзелев изяснява нови аспекти на българо-византийските отношения, българо-венецианските отношения, българо-руските отношения, на България и Западна Европа през средновековието.

Друг кръг от изследвания на В. Гюзелев са посветени на историята на духовната култура на средновековна България, станали основа на книгата му „Училища, скриптории, библиотеки и знания в България XIII–XIV в.“.

Особено активно проучва В. Гюзелев моменти от историята на играли важна роля средновековни български крепости и селища. Между проучванията с такъв характер са тези за историята на средновековни Несебър, Ямбол, Констанция, Каварна, Варна, София, Килиакра и др.

В трудовете на В. Гюзелев се отделя внимание на изясняване биографиите на исторически личности от средновековната българска история, като хан Аспарух, княз Борис I, Момчил Юнак и др.

Редица проучвания на В. Гюзелев са посветени на историографията на средновековната българска история. Тук се отнасят студията

„Античност и ранно средновековие до VII в. в българската буржоазна историография“ и статиите за изтъкнати български медиевисти, като Сп. Палаузов, П. Мутафчиев, Ив. Дуйчев.

Активни усилия полага В. Гюзелев за издирване, превеждане и обнародване на извори за средновековната българска история и особено такива, които се намират в чужбина. Той съставя и издава документалната сбирка „Българската държавност в актове и документи“, участва заедно с други специалисти в издаването на латински извори за българската история и др.

Научните интереси на В. Георгиев са из областта на новата и най-новата българска история. Проучванията му са посветени на няколко групи проблеми. Към едната спадат трудовете върху историята на работническата класа и историята на профсъюзното движение в България през първите години подир 9 септември 1944 г. На него принадлежи една от първите научни характеристики на работническата класа през този период, обстойното проучване на изграждането на професионални съюзи и ролята им в цялостния живот на страната като „трансмисия“ на управляващата Българска работническа партия (комунисти), а също и техните международни връзки. По-важните му постижения в тази област са отразени в редица студии и в книгата „Общият работнически професионален съюз в България 1944–1947 г.“.

Във втората група проучвания се изясняват проблеми от историята на политическата система на България след 1878 г., на структурата и развитието на партийната система. По-важни изследвания в тази област са монографията му „Буржоазните и гребнобуржоазните партии в България 1934–1939 г.“, студиите му за образуването на Националлибералната партия, на Обединената народнопрогресивна партия, за „съглашенофилските“ буржоазни партии след Първата световна война, за развитието на политическата система на България през 1918–1944 г., статиите му за Конституционния блок, за републиканското движение в България, за конституционния въпрос в България между двете световни войни и др.

В трета група изследвания се проучва възникването и развитието на авторитарни политически формации, включително такива с фашистки тенденции или с фашистки характер. Между тях са трудовете върху историята на Военния съюз, Политическия кръг „Звено“ и др., както и монографията на Народния сговор.

Четвъртото направление в научните занимания на В. Георгиев е свързано с изучаването на историята на масонството в България. Дългогодишното проучване на тази проблематика е отразено в редица студии, обобщени в монографията „Масонството в България“. Наред с историята на масонството В. Георгиев проучва също така историята на различни затворени (тайни) буржоазни общества в България, като тези на теософите, Бене Берит, Ротари клуб и др., а също и някои специфични организации на българската интелигенция.

В. Георгиев се стреми също така да издигне и обнародва извори за новата българска история. Това той осъществява в редица свои публикации, като тези с документи за Народния съговор, Демократическия съговор, първите българо-съветски дружества в България и др.

Докато е член на катедрата, Цв. Георгиева се занимава с изследването на проблеми от историята на българския народ през XV--XVIII в. Една от групите въпроси, които тя разработва, се отнася до изясняване на еничарската институция в Османската империя с оглед на българските земи. В публикуваните върху тази проблематика студии и статии се изясняват въпроси, свързани с развитието и характера на кръвния данък, настаняването и заселването на еничарите, османската платена армия и земевлaдението в българските земи до XVII в. и др.

Други проучвания на Цв. Георгиева са посветени на антиосманската съпротива на българския народ през XV--XVII в., ролята на българските социални институции в условията на османското владичество, френската политика и българите в началото на XVIII в., произход и социална същност на чорбаджиите и др. По тези въпроси тя издига и публикува някои важни извори.

Хронологически проучванията на Л. Огнянов като член на катедрата са из областта на новата и най-новата българска история. Към първата спадат изследванията върху историята на БЗНС от второто десетилетие на XX в. Към тях се отнасят книгите му „Борбата на БЗНС против Първата световна война“ и „Войнишкото въстание 1918 г.“. Към втората област се отнасят публикациите върху две групи проблеми. На едната са посветени някои проучвания върху измененията в структурата на работническата класа в България след 1958 г., социалнокласовата структура на съвременна България и др. Другата част обхваща публикации за Деветосептемврийската социалистическа революция в историографски аспект, между които една книга, както и по-важни социално-икономически и политически резултати от развитието на България от края на 50-те години на XX в. насетне. Между публикациите върху тази проблематика е книгата му „Априлската политика на БКП 1956--1980 г.“.

Своята научна дейност М. Каймакова започва с редица публикации върху летописната традиция в средновековна България. Освен основните проучвания на самата българска летописна традиция тя в специален труд разглежда Кратката българска хроника на Манасиевата летопис. В други се опитва да доосветли моменти от средновековната българска история, като българската търговска традиция, политическото утвърждаване на България през VII--IX в., идеята за славянско единство и др.

Ст. Трифонов се оформя като специалист по историята на националноосвободителното движение на българите от Тракия в края на XIX и през XX в. В своите проучвания той разглежда етническият състав на Източна и Западна Тракия и политиката на Турция и Гърция за обез-

българяването на тези земи, организираната революционна борба на българите за национална самостоятелност и др. Резултатите от тези проучвания са отразени в редица студии, като тези за Тракийското военно губернаторство 1912--1913 г., за административното устройство на Тракия през Балканската война, за съдбата на българите в Егейска Македония 1913--1914 г., за бежанския въпрос в българо-турските отношения 1913--1918 г., бежанския въпрос в България 1912--1918 г., четническото движение в Тракия 1920--1923 г. българското национално-революционно движение в Тракия 1920--1923, Комитетът за свободата на Тракия и др. Плод на тези научни усилия са монографиите му „Българското националноосвободително движение в Тракия 1919--1934 г.“, „Тракия 1912--1915 г. Административна уредба, политически и стопански живот“ и „Западна Тракия 1918--1920 г.“.

Научната дейност на Д. Цанев е свързана с изучаване на българската историческа книжнина през Възраждането и на чуждестранната българистика от XVIII--XIX в. Към първата група негови проучвания спадат няколко изследвания, като тези за Паусиевата история в развитието на българската историческа книжнина през първата половина на XIX в., за проявите на национално чувство и съзнание в българската възрожденска историческа книжнина през същия период и др. А към втората група проучвания се отнасят редица публикации за присъствието на българската история в трудове на немски, италиански, руски и др. книжовници от времето на Българското възраждане. Най-сериозно постижение на Д. Цанев в тази област представлява книгата му „За българите. Чуждата историческа българистика през XVIII--XIX в.“.

Вниманието на Д. Гоцев е изцяло погълнато от историята на освободителните борби на българите от Македония от края на XIX и през XX в. На борбите на българите от Вардарска Македония против сръбските поробители е посветена монографията му „Национално-освободителната борба в Македония 1912--1915 г.“. В редица статии той разкрива моменти от нелегалната революционна борба на българите от Вардарска Македония за запазване на националната си самостоятелност против чуждото владичество след Първата световна война.

Научните си дирения в областта на средновековната българска и балканска история П. Ангелов насочва към няколко групи проблеми. Към едната спадат редица негови статии за българо-сръбските отношения през XIV в., съвместни българо-сръбски действия срещу турските нашественици. Друга група изследвания П. Ангелов посвещава на проучването на военните договори на Първата и Втората българска държава, на моменти от дипломатическата история на България през средните векове, обединени впоследствие в монографията му „Българската средновековна дипломация“.

Тези си проучвания П. Ангелов разширява с една публикация за демографския облик на гр. Охрид през XIII--XIV в. и с друга, в която

разглежда моменти от историята на гр. София през XI--XVI в.

А съвместно с Геновева Цанкова - Петкова той издава сборка от извори за историята на София през IV--XV в.

Е. Дроснева изследва проблеми от историята на българистиката в Русия и СССР. Между тях са такива въпроси като тези за присъствието на българите в руската историография от XVIII в., мястото на Ю. Венелин в руската българистика, живота и дейността на Л. Каравелов в съветски енциклопедични издания и др.

С изучаване на българо-германски културни взаимоотношения в началото на XX в. се занимава Людмила Зидарова. Върху тази проблематика тя е направила няколко публикации.

П. Митев се ориентира към изучаване на търговията в българските земи през XVII в., а Ал. Антонов - към проучването на пътната система в българските земи по време на турското иго.

От направения дотук бегъл преглед на научната дейност на членовете на катедрата по българска история през последните четири десетилетия се вижда, че тя се разгръща в хронологическите рамки на цялата българска история и обхваща всички жанрове. Научната проблематика на преподавателите от катедрата, принадлежащи към по-старите поколения, е свързана с изучаването на основни въпроси от българската история, които имат голяма важност за развитието на българската историческа наука, а също и за преподаването и в Университета. Под техните грижи и с тяхна помощ такъв подход усвояват и членовете на катедрата от средното поколение, за да предадат щафетата на по-младите си колеги, някои от които са доказали качествата си на изследователи, а на най-младите тепърва предстои да разгърнат своите възможности за научна работа.

Върху сътворената в катедрата по българска история през 40-те 80-те години на XX в. научна книжнина повече или по-малко се е отразила обстановката, при която е създадена. Не всичко от нея ще издържи проверката на времето. Но голяма част от нея представлява важна съставка на българската историопис.

През тези сто години катедрата по българска история като катедра майка допринася за подготовката на условия и за създаване на нови катедри в Университета: по история на източните народи през 1921 г., по история на Византия и балканските народи, по архивистика и помощни исторически дисциплини. През 1979 г. от курса по българска история се отделя частта за история на българските земи преди образуването на българската държава, като се обособява, дообогатява и доразвива в самостоятелна учебна дисциплина с название „История на българските земи в древността“. Същевременно се създава и катедра с аналогично название и с ръководител Ал. Фол. През 1980 г. Цв. Георгиева оглавява катедрата по етнография, а през 1981 г. Н. Генчев основава и става титуляр на катедрата по история и теория на културата. Катедрата дава своя принос и при оформянето и укреп-

ването на преподаванията по българска история и българска историография във Великотърновския университет „Кирил и Методий“ чрез Ал. Бурмов, станал негов пръв ректор (1962--1965 г.), П. Петров, В. Гюзелев, М. Велева, Цв. Георгиева.

Преподаватели от катедрата участвуват активно в организацията и ръководството на Университета, на вътрешноуниверситетския живот. В. Златарски е на два пъти ректор (1913--1914 и 1924--1925 г.), три пъти е декан на ИФФ (1906--1907, 1907--1908 и 1919--1920 учебни години). Ректори на Университета стават и Д. Косев - три мандата (1962--1968 г.), Ил. Димитров (1979--1981 г.), а през 1976--1978 г. В. Георгиев е заместник-ректор. През 1960--1963 и 1968--1970 г. Д. Ангелов е декан на ФИФ, а през 1966--1968 г. - ректор на Института за чуждестранни студенти. Н. Генчев е декан на Историческия факултет през 1975--1981 г., а М. Велева - заместник-декан през 1972--1976 г.

В различно време в Академичния съвет на Университета участвуват В. Златарски, П. Ников, Ал. Бурмов, Д. Косев, Евл. Бужашки, Д. Ангелов, Н. Генчев, Ил. Димитров, В. Георгиев, Л. Огнянов, Е. Дроснева. Във факултетните съвети на ИФФ участвуват В. Златарски, П. Ников, Ив. Дуйчев, Ал. Бурмов; на ФИФ - Ал. Бурмов, Д. Косев, Хр. Христов, Д. Ангелов, П. Петров, Евл. Бужашки; на Историческия факултет - Д. Ангелов, Хр. Христов, П. Петров, Евл. Бужашки, Ил. Димитров, Н. Генчев, М. Велева, В. Гюзелев, В. Георгиев, К. Косев, Л. Огнянов, М. Каймакова, П. Ангелов. Със своето участие в работата на тези университетски институции споменатите членове на катедрата дават своя принос за развитието на Университета, на съответните факултети, на специалността история.

Преподаватели от катедрата участвуват дейно и в организирането и ръководството на научния живот в страната. Д. Косев, Ал. Бурмов, Хр. Христов, както се каза, са основатели на Института за история при БАН. Негов пръв директор от 1950 до 1962 г. става Д. Косев, заместен след това от Хр. Христов. Ал. Бурмов, Д. Ангелов, В. Гюзелев в различно време завеждат продължително секции в този институт.

При интегрирането на Софийския университет с БАН Ил. Димитров става заместник-директор (1972-1975 г.) и директор (1975--1978 г.) на Единния център за наука и подготовка на кадри по история, научен секретар и заместник-председател на БАН (от 1984 г.). От 1986 г. е министър на народната просвета.

След създаването на Висшата атестационна комисия членове на катедрата най-дейно участвуват в нейната работа. Пръв и дългогодишен представител за историческите науки в нея е Ал. Бурмов. През 1960 г. член на нейния президиум става Д. Косев, а в различно време нейни членове са Ил. Димитров, Н. Генчев, В. Георгиев, В. Гюзелев. Членове на катедрата участвуват и в научни съвети на Висшата атестационна комисия. В състава на научния съвет по стара и средновековна история

участвуват П. Петров, В. Гюзелев, Цв. Георгиева, в този по нова и най-нова история - Ил. Димитров (до 1986 г., като през това време на два пъти е и негов председател), Евл. Бужашки, Н. Генчев (до 1986 г.), В. Георгиев, А. Огнянов. А в научния съвет по военна история участвуват П. Петров и В. Георгиев. По този начин катедрата участва в провеждането на националната научна политика изобщо и на историческия фронт специално.

Много активно участвуват членове на катедрата в редколегияте на Годишника на Софийския университет. В. Златарски, П. Ников правят това като ръководители на катедрата. А след това - Ал. Бурмов (1955--1958 г.); Д. Ангелов - отговорен редактор на ГСУ за ФИФ, книга „История“ (1960--1962 г.) и член на редколегията (1967--1970); Хр. Христов (1964--1967); В. Гюзелев (1970--1978); Евл. Бужашки (1971); Н. Генчев (1976--1978); П. Петров - главен редактор (1979--1982); М. Велева е член на редколегията (1980--1982), а през 1983--1986 г. е главен редактор; В. Георгиев - член на редколегията от 1982 г.

Преодолявайки немалко трудности, заедно с други свои колеги те допринасят за обнародване на научните резултати на десетки преподаватели в специалност история, а после в Историческия факултет. А Ал. Бурмов основава годишника на ВТУ „Кирил и Методий“.

Преподаватели от катедрата участвуват в основаването и в редколегияте на научни периодични издания на историческия фронт в България. Ал. Бурмов е основател на сп. „Исторически преглед“ и отначало е негов главен редактор (1945--1949 г.), а през 1952--1962 г. - негов заместник главен редактор. Членове на неговата редколегия в различно време са Д. Косев, Хр. Христов, Н. Генчев, В. Гюзелев. Членове на редколегията на списанието на чужди езици „Български исторически преглед“ от основаването му са Ил. Димитров (от 1974 г. - негов заместник главен редактор), Евл. Бужашки. В редколегията на сп. „Археология“ също в различно време участвуват В. Гюзелев, П. Петров, а в тази на Известия на тържавните архиви - В. Георгиев (от 1985 г.). В различно време Ал. Бурмов и Хр. Христов участвуват в редколегията на сп. „Славяни“, Н. Генчев - на сп. „Младеж“, Ил. Димитров - на в. „Народна култура“ и т.н.

Живо участвуват преподаватели от катедрата в основаването и ръководството на Българското историческо дружество. Негови председатели са В. Златарски (1911--1935 г.), П. Ников (1937--1938 г.) и Д. Косев (от 1964 г. насетне). Главен секретар на бюрото на неговия Централен съвет от 1964 г. е Евл. Бужашки, който от 1976 г. става негов първи заместник-председател, П. Петров - секретар от 1968 г., а от 1975 до 1985 г. - главен секретар, Ст. Трифонов - главен секретар от 1986 г. А членове на ЦС на БИД в различно време са Хр. Христов, Ил. Димитров, В. Георгиев, А. Огнянов.

Евл. Бужашки е основател и главен редактор на научния печатен орган на Българското историческо дружество - сп. „Векове“ (1971 г.).

А членове на неговата редколегия са Ил. Димитров (до 1979 г.), П. Петров (до 1985 г.) и П. Ангелов (от 1985 г.).

В редколегията на Известията на БИД участвуват В. Златарски, П. Ников, Ив. Дуйчев, Ал. Бурмов. След подновяването на тяхното издаване през 1967 г. Д. Косев става председател на тяхната редколегия, в която участвуват още Евл. Бужашки и П. Петров. Последните двамата и особено Евл. Бужашки извършват огромна работа около издаването на материалите на конгресите на БИД.

Изключителна е ролята на представители на катедрата в лицето на Д. Косев, Ал. Бурмов, Хр. Христов, Д. Ангелов за организирането и написването на първата цялостна академична история на България, издадена отначало в два, а после - в три тома. Членове на катедрата участвуват в написването на части и в редактирането на многотомната история на България под ръководството на акад. Д. Косев. Като заместник главен редактор участвува Ил. Димитров (до том седми). В редколегията на том втори е П. Петров, на том трети - В. Гюзелев, на том четвърти - Цв. Георгиева. Свои авторски разработки пишат П. Петров (в том 2, том 3 и том 4), В. Гюзелев (в том 2 и том 3), Цв. Георгиева (в том четвърти), М. Велева, Ил. Димитров, В. Георгиев (в том девети), Ст. Трифонов (в том девети).

В. Георгиев е един от авторите на „История на профсъюзното движение в България“, Ил. Димитров и Н. Генчев са съавтори на „История на младежкото революционно движение в България“. В написването на „История на Софийския университет „Климент Охридски“ във връзка с неговата столгодишнина участвуват Д. Цанев, Л. Огнянов, Д. Гоцев.

Членовете на катедрата от нейното основаване до днес полагат усилия за популяризиране и пропагандиране на българската история. Някои от тях са автори или съавтори на популярни кратки истории на България. Д. Ангелов е съавтор на излязлата от печат през 1958 г. „Кратка история на България“. Д. Косев, Хр. Христов и Д. Ангелов през 1969 г. издават друга „Кратка история на България“. Под ръководството на Ил. Димитров колектив, в който участвуват членовете на катедрата В. Гюзелев, Н. Генчев и К. Ксев, през 1981 г. издава поредна „Кратка история на България“, преведена на много чужди езици и издадена и в чужбина. Във второто ѝ издание от 1983 г. участвува и Л. Огнянов. В тези кратки истории в достъпна за широка читателска аудитория форма се проследяват основни моменти от многовековната история на българския народ.

Членовете на катедрата подпомагат написването на местни истории на различни селища. В. Гюзелев участвува в написването на историята на гр. Ямбол и Каварна, П. Петров (съавтор) и Евл. Бужашки участвуват в редактирането на историята на гр. Враца, Евл. Бужашки участвува в редколегията и на историята на гр. Толбухин и т.н.

Катедрата подпомага много дейно преподаването на родна история

във всички степени на училищата в страната, особено през втората половина от досегашния си живот. Ал. Бурмов в съавторство с други специалисти през 1946 г. издава история за седми клас (сега XI клас) на общообразователните училища, допълвана и преиздавана до 1954 г. През 1947 г. Д. Косев заедно с Кирил Ламбрев издават учебник по нова история за десети клас на общообразователните училища. През 1955 г. Ал. Бурмов, Д. Косев и Хр. Христов издават учебник по история на България за средните общообразователни училища, преиздаван многократно до края на седемдесетте години. П. Петров участва в написването на учебника по история на България за шести клас на помощните училища, издаден през 1976 г. и след това преиздаден; на учебника по родинознание за четвърти клас, издаден също през 1976 г., а също и на учебника по история за шести клас, издаден през 1978 г. Той участва в съставянето на редица учебни пособия с по-особено предназначение, като „Родопи - българска твърдина“, претърпяло няколко издания, христоматията „Родопите през вековете“, издадена през 1966 г., учебното пособие „Беседи за България“ (първото издание през 1976 г.) и др.

В съавторство В. Гюзелев и К. Косев написват учебника по история на България за девети клас на единните средни политехнически училища; издаден през 1981 г., а Ил. Димитров съвместно с Йордан Шопов и М. Исусов - на учебника по история на България за десети клас, издаден през 1982 г.

П. Ангелов в съавторство с Георги Бакалов издават през 1985 г. учебник по история на средните векове за девети клас на Националната гимназия за древни езици и култури, а след това и христоматия по същия предмет. Цв. Георгиева и П. Ангелов са съавтори на експерименталния учебник по „Общество“.

Характерно за тези учебници е, че са написани в съзвучие с официалната политика на ръководните институции в държавата и отразяват постиженията и положението на българската историческа наука. И още - в тях се допуска определена едностранчивост и тенденциозност при представяне и обясняване на основни събития от новата и най-новата българска история, а за некротък период - и национален нигилизъм, неизживян докрай и до днес.

Към всичко скицирано дотук за дейността на членовете на катедрата по българска история би трябвало да се прибавят огромното количество научнопопулярни статии, написани от почти всички членове на катедрата, в които се пропагандира българското историческо минало чрез печата, радиото, телевизията и др. средства в страната, а също и в чужбина.

Така катедрата по българска история се стреми да живее с потребностите и с пулса на научния и културния живот на цялата страна, като една малка част от сложния механизъм на Университета.

Такъв е накратко, а поради случая и недотам аналитично и критично скициран пътът на катедрата по българска история, извървян от нея и от съставляващите я няколко поколения скромни труженици на науката и университетското образование. Този път е белязан с възхода на Университета, на българската историческа наука, на българската култура, на българския интелектуален дух. През първото си столетие катедрата по българска история заедно с други университетски катедри допринася за подготовката на хиляди специалисти с висше образование по история или и по история.

Започнала съществуването си само с един човек, в края на първото си столетие катедрата числено не е нараснала много. Въпреки огромните и важни задачи, които решава, тя сега наброява едва седемнадесет души: пет професори, седем доценти, един главен асистент, двама старши асистенти, един асистент, един гост-преподавател и един специалист-проучвател. Те са: чл. кор. проф. Ил. Димитров - ръководител на катедрата, проф. г-р П. Петров, проф. Евл. Бужашки, проф. В. Гюзелев, доц. М. Велева, доц. А. Огнянов, доц. Д. Цанев, доц. М. Каймакова, доц. Ст. Трифонов, доц. Д. Гоцев, доц. П. Ангелов, ст. ас. Е. Дроснева, ст. ас. Пл. Митев, ст. ас. А. Зигарова, ас. Ал. Антонов, гост-преподавател г-р М. Макдермот, спец. Д. Димитрова.

С този си състав катедрата по българска история навлиза във второто си столетие с много и големи научни и учебно-преподавателски задължения, с много грижи около своя кадрови състав и оскъдната си материална база, ала с високо съзнание на своите членове за изключително благородната и отговорна работа, която вършат и която занаят ще се усложнява и ще става още по-напрезната; но и с оптимизма на историка и с вековен опит и поуки от организацията и начина на преподаване на българската история в Университета.

Навярно занаят катедрата по българска история ще има по-големи възможности и тя по свой начин да съдействува още по-сполучливо на представители на новите, на идните поколения българи да опознаят още по-добре и по-вярно себе си и миналото на своя народ и по-уверено да гледат в своето бъдеще, в бъдещето на България.

ЛИТЕРАТУРА

1. Годишник на Софийския университет. Официален отдел 1905-1944.
2. Закон за отваряне на Висшето училище в София. - ДВ, №2, 5 ян. 1889.
3. Закон за Висшето училище в София. - ДВ, №13, 18 ян. 1895.
4. Закон за Университета. - ДВ, №19, 26 ян. 1904.
5. Закон за Университета. - ДВ, №39, 21 февр. 1907.
6. Закон за изменение и допълнение и пр. на Закона за народното просвещение. - ДВ, №87, 21 юли 1921.
7. Закон за висшето образование. - ДВ, №153, 5 юли 1947.
8. Закон за висшето образование. - ДВ, №224, 24 септ. 1948.
9. Указ за разделяне на ИФФ и Природоматематическия факултет. - ДВ, №172, 18 ноем. 1950.

10. Общ правилник на Университета. - ДВ, № 5, 10 ян. 1905.
11. Общ университетски правилник. - ДВ, № 139, 20 септ. 1921.
12. Общ университетски правилник. - ДВ, № 110, 14 авг. 1925.
13. Закон за правилници за Университета „Св. Климент Охридски“ в София. С., 1940.
14. Протоколи на Академичния съвет на СУ „Климент Охридски“.
15. СГОДА, ф. 994 - СУ „Климент Охридски“.
16. Разпис на лекции в Софийския университет 1904-1986.
17. Учебни планове на специалност история.
18. Текущ архив на СУ „Климент Охридски“.
19. Текущ архив на катедрата по българска история.
20. А р н а у д о в, М. История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през първото му полустолетие 1888-1938. С., 1939.
21. Алманах на Софийския университет 1888-1928. С., 1929.
22. Алманах на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Второ издание. 1888-1939. С., 1940.
23. Сборник в чест на Васил Н. Златарски по случай 30-годишнината му научна и професорска дейност. С., 1925.
24. Н и к о в, П. Васил Н. Златарски. - ИБИД. С., 1937, № 14-15.
25. Сборник в памет на проф. Петър Никол. С., 1940.
26. А ю б е н о в а, А. Петър Никол. Жизнен път и научно дело. С., 1986.
27. М у т а ф ч и е в, П. Избрани произведения. Т. 1 и 2. С., 1973. (Вж. предговорите на Д. Ангелов към двата тома)
28. Г ю з е л е в, В. Петър Мутафчиев (1883-1943 г.) - виден представител на българската буржоазна медиявистика. - Истор. преглед, 1983, № 2.
29. Сборник в памет на професор Александър Бурмов. С., 1973.
30. Българско средновековие. С., 1980.
31. Г ю з е л е в, В. Проучванията на професор Иван Дуйчев върху българската история. - Истор. преглед, 1978, № 1.
32. Б у ж а ш к и, Е. Крупен учен, общественик и педагог (Акад. Д. Косев на 80 години). - Векове, 1984, № 3.
33. В чест на академик Димитър Косев. Изследвания по случай 70 години от рождението му. С., 1974.
34. Сборник в чест на проф. д-р Христо Гандев. С., 1985.
35. Академик Христо Христов. Изследвания по случай 60 години от рождението му. С., 1976.
36. В е л е в а, М. С всеотдайност, възискателност и мъдрост през годините (Евлоги Бужашки на 60 години). - Векове, 1986, № 1.